

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Aalborg Universitet

Effekten af BR18 i forhold til tilgængelighed og universelt design

Grangaard, Sidse; Lygum, Victoria Linn; Bredmose, Annette

Creative Commons License
Ikke-specificeret

Publication date:
2023

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Grangaard, S., Lygum, V. L., & Bredmose, A. (2023). *Effekten af BR18 i forhold til tilgængelighed og universelt design*. Institut for Byggeri, By og Miljø (BUILD), Aalborg Universitet. BUILD Rapport Bind 2023 Nr. 25

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

EFFEKTEN AF BR18 I FORHOLD TIL TILGÆNGELIGHED OG UNIVERSELT DESIGN

Institut for Byggeri, By og Miljø, Aalborg Universitet
2023

TITEL	Effekten af BR18 i forhold til tilgængelighed og universelt design
SERIETITEL	BUILD Rapport 2023:25
FORMAT	Digital
UDGIVELSEÅR	2023
UDGIVET DIGITALT	December 2023
FORFATTER	Sidse Grangaard, Victoria Linn Lygum og Annette Bredmose
SPROG	Dansk
SIDETAL	47
LITTERATURHENVISNINGER	Side 43
EMNEORD	Arkitektur, bygningsreglement, innovation, tilgængelighed og universelt design
ISBN	978-87-563-2130-3
ISSN	2597-3118
OMSLAGSILLUSTRATION	Sidse Grangaard
UDGIVER	Institut for Byggeri, By og Miljø (BUILD), Aalborg Universitet A.C. Meyers Vænge 15, 2450 København SV E-post build@build.aau.dk www.build.aau.dk

Der gøres opmærksom på, at denne publikation er omfattet af ophavsretsloven.

INDHOLD

FORORD	4
SAMMENFATNING	5
INDLEDNING OG BAGGRUND	7
Formål	7
Baggrund	7
Undersøgellesdesign/metode	10
1 OPLEVELSEN AF TILGÆNGELIGHEDSNIVEAUET I DAG	14
1.1 Landskabstegnestuernes oplevelse af tilgængelighedsniveauet	14
1.2 Bygningstegnestuernes oplevelse af tilgængelighedsniveauet	15
1.3 Byggesagsbehandlernes oplevelse af tilgængelighedsniveauet	17
1.4 Opsamling på tilgængelighedsniveau	18
2 FORHÅNDSDIALOG OG DISPENSATION	22
2.1 Landskabstegnestuernes erfaringer med forhåndsdialog og dispensation	22
2.2 Bygningstegnestuernes erfaringer med forhåndsdialog og dispensation	23
2.3 Byggesagsbehandlernes indtryk af dialog og dispensation	25
2.4 Opsamling på forhåndsdialog og dispensation	26
3 BESTEMMENDE FAKTORER FOR VALG AF LØSNING	30
3.1 Faktorer, som bestemmer de landskabelige løsninger	30
3.2 Faktorer, som bestemmer de bygningsmæssige løsninger	31
3.3 Byggesagsbehandlernes indtryk af årsagen til fraværet af nytænkende løsninger	33
3.4 Opsamling på faktorer med betydning	35
4 PERSPEKTIVERING	38
4.1 Detailkrav kontra funktionsbaserede krav	38
4.2 Tilgængelighedsniveauet	39
5 KONKLUSION	42
6 REFERENCER OG BILAG	44
7 BILAG A: INTERVIEWGUIDE TIL TEGNESTUERNE	45
8 BILAG B: INTERVIEWGUIDE TIL KOMMUNERNE	46

FORORD

Denne rapport handler om effekten af det seneste bygningsreglement (BR18) gældende fra 2018 i forhold til tilgængelighed. Fokus i rapporten er, i hvor høj grad tegnestuerne vælger at følge detailkravene i BR18 eller går efter nye løsninger, der kræver forhåndsdialog og godkendelse af kommunen samt hvilke forhold, der er udslagsgivende for dette valg.

Social- og Boligstyrelsen har rekvireret rapporten som en del af BUILD´s myndighedsopgaver inden for universelt design og tilgængelighed i 2023. Projektet er finansieret af Indenrigs- og Boligministeriet, finanslovsbevilling til forskningsbaseret myndighedsbetjening inden for det byggede miljø / tilgængelighedsmidler.

Seniorforsker, ph.d. Sidse Grangaard og adjunkt, ph.d. Victoria Linn Lygum har delt projektlederrollen og har sammen udarbejdet rapporten på baggrund af empiri, som er indsamlet og analyseret i samarbejde med rådgiver Annette Bredmose. BUILD takker alle de medvirkende tegnestuer og kommuner for deres deltagelse.

BUILD – Institut for Byggeri, By og Miljø, Aalborg Universitet
By, bolig og ejendom
December 2023

Hans Thor Andersen
Forskningschef

SAMMENFATNING

Denne rapport er rekvireret af Social- og Boligstyrelsen, og den undersøger både, hvilken effekt det gældende bygningsreglement fra 2018 (BR18) har haft på innovationen af løsninger inden for tilgængelighedsområdet, og det generelle niveau af løsninger inden for dette område.

Rapporten bygger på interviews med 12 strategisk udvalgte landskabs- og bygningstegnere samt 12 kommuner. Blandt tegnerne gik vi dels efter dem, der har et særligt fokus på tilgængelighed og universelt design i forventningen om, at de innovative løsninger skulle findes hos dem, og dels efter dem, hvor det ikke forventedes, at der var tale om et særligt fokus for ikke at afskære os fra at høre om deres erfaringer.

Undersøgelsen viser, at BR18 ikke har højnet niveauet på tilgængelighedsområdet. Langt størstedelen af både bygningstegnere og kommuner finder, at niveauet er det samme, og blandt landskabstegnere vurderer over halvdelen, at niveauet enten er det samme eller lavere. Tegnerne havde derudover en del kommentarer til BR18. Nogle af dem og særlig landskabsarkitekterne peger på, at kravene kan være svære at fortolke, og at de mange henvisninger kan være udfordrende at håndtere. Flere af tegnerne udviser en interesse for at arbejde med tilgængelighed, og en del arbejder endda med et højere niveau end BR18 foreskriver. Denne interesse gør sig også gældende i kommunerne, hvor de er optaget af at opretholde BR's tilgængelighedsniveau i projekterne. Undersøgelsen indikerer samtidig, at proceduren for kommunernes stikprøvekontrol kan variere fra kommune til kommune samtidig med, at der er stor forskel på, hvilke projekter der trækkes ud til kontrol jvf. kravet om 10 %.

Ingen af tegnerne har søgt om dispensation om nytænkende løsninger, men derimod om dispensation til at fravige krav. Dette stemmer overens med, at ingen af de tolv kommuner har været involveret i byggesager med nytænkende løsninger. Generelt havde kommunerne kun fokus på at dispensere, hvis det ikke var muligt at efterleve krav, og flere af byggesagsbehandlere havde svært ved at forestille sig hvilke innovative løsninger, det kunne dreje sig om.

De tegnere, som har prøvet at indgå i en forhåndsdialog med kommunerne om nytænkende løsninger oplever, at kommuner ikke er interesserede i alternativer forslag. At søge om dispensation bliver hos mange af tegnerinformanterne set som en alt for ressourcekrævende proces, der er usandsynlig at nå i mål med, fordi det kræver tid at udvikle alternative løsningsforslag og ansøge. Derudover peger flere informanter på oplevelsen af, at byggesagsbehandler ikke er klædt tilstrækkeligt på, når det gælder viden om tilgængelighed og brugerbehov, til at kunne indgå i en dialog om og godkende nytænkende løsninger. Dette betyder, at der blandt tegnerne er en tendens til ikke at tro på en eventuel godkendelse, og derfor giver de sig ikke i kast med dispensationsprocessen. Modsat er det byggesagsbehandlernes oplevelse, at det er manglende viden hos rådgiverne samt fastlåste metoder, som resulterede i de traditionelle løsninger. Uanset hvem, der udtaler sig, optræder manglende viden om samt en interesse for universelt design og tilgængelighed som en udfordring, der hæmmer innovation og nytænkning i tilgængelighedsløsningerne. Samtidig er der en tendens til, at tegnerne forklarer fraværet af nytænkende løsninger med byggesagsbehandlernes tilgang og vidensniveau, og modsat forklarer byggesagsbehandlere fraværet af nytænkende løsninger med tegnerens tilgang og vidensniveau. Man skylder skylden over på modparten.

På trods af de oplyste udfordringer i forbindelse med dispensation af nytænkende løsninger, fortalte tegnestuerne om nye måder, hvor de arbejdede med tilgængelighed og universelt design, og i den forbindelse er nogle af tegnestuerne i færd med at udvikle værktøjer. Indsatsen skyldes dog ikke BR18 men i høj grad bygherres ambitioner og en interesse på tegnestuen.

Det er en generel oplevelse på både tegnestuerne og i kommunerne, at økonomi er en afgørende faktor for måden, der arbejdes med tilgængelighed på. De fleste bygherrer ønsker udelukkende at overholde bygningsreglementet. Der er hos flere tegnestuer og kommuner en undren og en frustration over, at tilgængelighed ikke altid prioriteres højt af bygherre, og at tilgængelighed ofte opfattes som en byrde. Samtidig er det langt fra alle såvel tegnestuer som byggesagsbehandlere, som ser tilgængelighed som en del af arkitekturen. Mindst set har også en betydning for interessen for at prøve kræfter med udvikling af nye løsninger.

Selvom der er delte meninger om DGNB-certificeringens rolle og relevans, er der enighed om, at den har betydning for projekterne. Der er også enighed om, at der er behov for at finde nye tilgange og metoder til at tackle udfordringerne inden for tilgængelighed og universelt design. Nogle tegnestuer spekulerer på, om en certificeret part kunne være et bud på en løsning, som så vil betyde, at det er en specialist, der godkender nytænkende løsninger i stedet for kommunerne.

Undersøgelsen tydeliggør, at vi står i et skifte mellem detailkrav og funktionsbaserede krav, og nogle tegnestuer oplever at være splittet mellem disse to forskellige principper for regulering, mens andre blot følger reglerne, som de er formuleret i detailkravene.

INDLEDNING OG BAGGRUND

Siden 1977 har bygningsreglementet stillet krav om tilgængelighed, som med tiden og i takt med udviklingen i FN-regi¹ er blevet udbygget men også ændret i forhold til brug af begreber. I begyndelsen var ordet tilgængelighed ikke i brug, men der blev stillet krav om, "...at bebyggelsen kan benyttes af personer, hvis bevægelses- og orienteringsevne er nedsat." [Bygningsreglementet 1977, s. 20]. Tilgængelighed som begreb kommer først ind i bygningsreglementet i 1995, hvor det benævnes 'handicaptilgængelighed' og primært optræder i relation til adgangsforhold. Det bliver så til tilgængelighed i bygningsreglementerne fra 2008, 2010 samt 2015. Det er ikke fordi krav relateret til tilgængelighed forsvinder, når BR18 udlader at bruge begrebet tilgængelighed. Men hvor BR08, BR10 og BR15 har talt om 'personer med handicap', går BR18 over til at udelukke at tale om brugere generelt samtidig med, at der er et lidt større fokus på det, som sker inde i bygningen og på udendørs opholdsarealer. Det viser sig tydeligt i formålsparagraf § 48:

"Bygninger, opholdsarealer og parkeringsarealer skal have adgangsforhold, der sikrer, at brugerne ved egen hjælp kan komme frem til dem, ind i dem samt frem til deres funktioner." [BR18, § 48]

Kapitlet om adgangsforhold følges op med 'Vejledning i brugerbegreb', som introducerer begrebet universelt design og forklarer, at detailkravene i BR18 primært adresserer brugere med funktionsnedsættelse i forhold til mobilitet og syn. I den forbindelse opfordrer vejledningen til at tænke i universelt design, som handler om alle mennesker (Vejledning i brugerbegreb, 3.0.0).

Formål

Det er projektets formål at undersøge, hvilken effekt det gældende bygningsreglementet fra 2018 (BR18) har haft på innovationen af løsninger inden for tilgængelighedsområdet og på tilgængelighedsniveauet. I den forbindelse undersøges det, om der er en øget innovation i form af nye løsninger, som er anderledes end de løsninger, som detailkravene beskriver, eller om det er detailkravenes løsninger, som anvendes. Samtidig undersøges hvilke forhold, der er udslagsgivende for, hvorvidt der vælges en traditionel løsning, eller der udvikles en nytænkende løsning.

Baggrund

Der har været en tendens til, at tegnestuer og bygherrer med tidligere bygningsreglementer forventede, at byggesagsbehandlerne opdagede eventuelle fejl med efterlevelsen af kravene i bygningsreglementet [Grangaard og Gottlieb, 2019]. Et større studie af 10 opførte byggeprojekter, tegnet efter BR08, viser, at der var krav, som ikke blev efterlevet både i ansøgningsmaterialet og i de opførte bygninger. Tilgængelighedsløsninger kunne godt

¹ FN's "Standardregler om lige muligheder for handicappede" i 1993 og FN's "Konvention om rettigheder for personer med handicap" i 2006.

optræde korrekt i tegningsmaterialet i forhold til kravene, men alligevel ikke være opført, så de efterlevede bygningsreglementet. Tillige kunne der være byggesager, hvor kommunerne ikke påtalte den manglende efterlevelse i forbindelse med byggetilladelsen [Frandsen et al, 2012]. Samme studie peger på, at der på tidspunktet for ansøgning om byggetilladelse kunne være tilgængelighedsløsninger, som endnu ikke var tegnet, eftersom projektet jo ikke var tegnet færdigt endnu. Her var det praksis blandt byggesagsbehandlere at gøre ansøger opmærksom på de kapitler i bygningsreglementet, som omhandlede tilgængelighed. Der var ikke krav om, at kommunen skulle tjekke op på efterlevelsen i løbet af processen eller i forbindelse med ibrugtagning.

I dag med bygningsreglementet fra 2018 (BR18) skal kommunerne ikke foretage en teknisk byggesagsbehandling af en byggesag og dermed vurdere, om byggeprojektet efterlever kravene i bygningsreglementet, som tidligere i forbindelse med udstedelsen af byggetilladelse. Ansøger dokumenterer selv, at byggeprojektet efterlever kravene. 10 % af byggesager, der har fået ibrugtagningstilladelse, trækkes ud til stikprøvekontrol, hvor kommunen i første omgang vurderer, om byggesagen er tilstrækkelig dokumenteret, og herefter om dokumentationen viser, at kravene efterleves.

I retning af funktionsbaserede krav

Med BR18 tog bygningsreglementet på tilgængelighedsområdet et skridt i en funktionsbaseret retning. Nu med en ny type formålsparagraffer, men BR18 er stadig bygget op omkring detailkrav, og det præciseres, at disse krav skal være opfyldt.

Muligheden for dispensation beskrives i 'Vejledning til brugerbegreb' i kapitel 2, hvis der ønskes at fravige kravene i BR18. En fravigelse kan skyldes, at bygningens udformning umuliggør efterlevelse af kravene, fordi bygherren finder, at bygningens funktion tilsiger en afstemning af krav, eller at bygherre ønsker andre løsninger, som dækker en bredere brugergruppe end detailkravene i BR18². Muligheden for dispensation var også til stede inden BR18. Samme vejledning opfordrer til forhåndsdialog med bygningsmyndighederne, hvis ansøger er i tvivl om der skal søges dispensation eller er i tvivl om en given løsning i relation til kravene i BR18.

De danske tegnestuer (både bygning og uderum, det vil sige bygnings- og landskabstegnestuer) har vist en interesse for funktionsbaserede krav på tilgængelighedsområdet for at opnå en større fleksibilitet og et større mulighedsrum. Samtidig var der også i branchen et ønske om ikke at forringe tilgængelighedsniveauet. I den forbindelse blev det påpeget af tegnestuerne, at det ville kræve et kompetenceløft i kommunerne, hvis de skulle være i stand til at vurdere nytænkende løsninger udarbejdet på baggrund af funktionsbaserede krav [Grangaard et al, 2016]. Samtidig peger rådgivere med erfaring inden for tilgængelighed og universelt design sammen med repræsentanter fra en række handicaporganisationer først på behovet for mere viden på relevante uddannelser. Og dernæst på en todelt model, som opererer med valgmulighed mellem funktionsbaserede krav og detailkrav [Kirkeby et al, 2014].

Den seneste forskning om tegnestuernes oplevelse af reguleringen peger på, at tegnestuer specialiseret i landskab og uderum netop opfatter tilgængelighed som et teknisk anliggende på grund af bygningsreglementet [Gramkow, M.C. et al, 2022]. Dette har formentlig noget med mindsettet blandt landskabsarkitekter at gøre, hvor tilgængelighed er noget man lige tjekker op på og retter til, da det hos mange endnu ikke er blevet en integreret del af designprocessen, som fx biodiversitet og regnvandshåndtering ofte er. I praksis betyder det, at ambitioner om tilgængelighed bliver et spørgsmål om tjeklister og kravspecifikationer, som

² <https://bygningsreglementet.dk/Tekniske-bestemmelser/02/Vejledninger/Vejledning-til-brugerbegreb> besøgt 29.09.2023

igen hæmmer kreative, fuldt integrerede og i sidste ende 'gode' tilgængelighedsløsninger. Tegnestuerne efterlyser derfor et større råderum [Gramkow, M.C. et al, 2022]. Det svarer til forståelsen af tilgængelighed i et studie, hvor både landskabstegnestuer og bygningstegnestuer deltog, hvor tilgængelighed udelukkende blev opfattet som kravene i BR [Grangaard et al, 2016].

Forskelle mellem BR15 og BR18

Som beskrevet i de forrige afsnit, indføres der med BR18 på tilgængelighedsområdet stikprøvekontrol og reglementet tager et lille skridt i retning af funktionsbaserede krav samtidig med, at der holdes fast i detailkrav. På indholdssiden sker der også en ændring, som tydeligt viser sig i strukturen. Hvor BR15 bestod af otte kapitler, hvoraf tilgængelighed var en del af afsnit 2.4 *De ubebyggede arealer* i 2. kapitel: *Bebyggelsesregulerende bestemmelser* og en del af kapitel 3: *Bygningers indretning*, så er BR18 opbygget af 22 tematiske kapitler. Her er tilgængelighed en del af fem forskellige kapitler³:

- kapitel 2: *Adgangsforhold*,
- kapitel 6: *Brugerbetjente anlæg*
- kapitel 9: *Bygningens indretning*,
- kapitel 10: *Elevatore*
- kapitel 20: *Ubebyggede arealer ved bebyggelse*.

Det betyder, at man skal kigge fem forskellige steder i BR18 for at finde noget om tilgængelighed.

Hvor der i BR15 var en tendens til at se tilgængelighed som noget, der kun handler om at få adgang til en bygning i form af en indgang, er der i BR18 fokus på brugernes adgang ved egen hjælp⁴ til hele bygningen og dens funktioner i kraft af formålsparagrafferne § 48 (helt overordnet), § 49 (første sætning angående ankomsten frem til bygningen), § 51 (første sætning angående adgang til bygningen) og § 55 (angående fælles adgangsveje inde i selve bygningen til de forskellige funktioner, som en bygning rummer). Der er tale om et skift i tankesæt og dermed et skridt i retning af universelt design. Det er dog stadig de samme brugergrupper, som kravene i BR18 omhandler som i BR15: kørestolsbrugere og mennesker med synsnedsættelse.

Kapitlerne i BR15 var opbygget af to kolonner. Den første kolonne i venstre side havde overskriften bestemmelse, men den anden kolonne i højre side havde overskriften vejledning. I venstre side blev krav beskrevet, og der kunne godt være mange informationer samlet i en tekst fx i forhold til ramper, hvor der beskrives forskellige krav. Her er BR18 mere overskuelig, eftersom de fleste krav oplistes hver for sig.

En anden forskel handler om indholdet. For hvor BR15 havde forklarende tekst og ekstra information i den venstre kolonne samt anbefalinger, er denne del ikke med i BR18. Det betyder, at der er forhold, som BR18 ikke giver svar på, men som BR15 gav svar på. BR18 er derfor mere løst beskrevet, ligesom der er detaljer, anbefalinger og referencer til fx DS-håndbog 105:2012 "Udearealer for alle – Sådan planlægges et tilgængeligt udemiljø" og "Færdselsarealer for alle" fra Vejdirektoratet, som ikke er med i BR18.

³ De kapitler, som er med i DS-Håndbog 186. Men der kan argumentere for, at kapitel 3 om affaldssystemer og kapitel 16 om legepladser også handler om tilgængelighed.

⁴ I afsnit 3.0 i 'Vejledning i kommunernes stikprøvekontrol i tilgængelighed' findes en forklaring på, hvad 'ved egen hjælp' betyder.

Undersøgellesdesign/metode

For at undersøge effekten af BR18 på arbejdet med tilgængelighed og universelt design gik vi efter en strategisk udvælgelse af tegnestuer og kommuner. Dette gjorde vi, fordi projektets tidsramme ikke muliggjorde at inddrage samtlige tegnestuer og kommuner i Danmark.

Tilgangen til udvælgelsen af tegnestuer var informationsorienteret. Selve udvælgelsen af tegnestuerne blev foretaget på baggrund af en strategi om cases med variation på en dimension [Flyvbjerg, 2006]. Dette betød, at vi kontaktede to typer af tegnestuer. De som har et særligt fokus på tilgængelighed og universelt design i forventningen om, at der her er tale om innovative løsninger, og så de typer af tegnestuer, hvor det ikke forventedes, at der var tale om et særligt fokus. Samtidig ville vi ikke udelukke muligheden for, at der her også kunne findes eksempler på innovative løsninger. Der blev i alt afholdt 12 interviews; seks med landskabsarkitekttegnestuer og seks med bygningstegnestuer, da vi ønskede både at undersøge forhold, der relaterer sig til landskab og bygning.

Kommunerne blev også udvalgt ud fra en strategi om variation, dog med fokus på variation på flere dimensioner i forhold til geografi, type (land/by) og størrelse, for på den måde at kunne favne kommuner med en bredde af byggesager. I den forbindelse havde vi desuden fokus på at finde informanter, som både havde erfaring med byggesager og stikprøvekontrol efter BR18 men også tidligere bygningsreglementer. Derfor sendte vi en mail til de udvalgte kommuner, hvor vi i god tid i forvejen bad dem vælge den rette informant.

På baggrund af erfaring fra et tidligere projekt, der baserede sig på bl.a. interviews [Grangaard et al, 2016], havde vi fra starten af projektet en formodning om, at det ville kræve en indsats at rekruttere tegnestuer – og at der ville være tegnestuer, som ikke ønskede at deltage. Derfor vurderede vi, om vi i forvejen kendte til medarbejdere på de udvalgte tegnestuer, som vi kunne kontakte, og ellers kontaktede vi ledelsen, som udpegede en medarbejder. Som forskere på BUILD, Aalborg Universitet og som undervisere på Masteruddannelsen i Inkluderende Arkitektur (tidligere: Masteruddannelsen i Universelt Design og Tilgængelighed), Aalborg Universitet har vi gennem årene oparbejdet et stort kendskab til branchen og de forskellige aktører, hvilket kom os til gode i rekrutteringen af cases og informanter.

Interviewene, der var semistrukturerede, blev afholdt online eller via telefon og varede fra ca. 30 minutter til 1 time. Til henholdsvis tegnestuerne og kommunerne havde vi udarbejdet en interviewguide (se bilag A og B).

I rapportens resultatdel er informanternes udtagelser refereret med bogstaver i en parentes, så man kan følge den enkelte informants udsagn gennem teksten.

Interviews med landskabstegnestuer

I processen med at få et interview med i alt seks forskellige tegnestuer, nåede vi at kontakte tolv hvoraf otte takkede ja, tre takkede nej på grund af mangel på tid, og den sidste undlod at svare på vores henvendelse. Da vi kun skulle bruge seks interviews, blev to af vores kontakter i overskud, fordi de havde vi allerede nået at lave aftaler. I et af interviewene deltog to informanter (b) og ikke kun én som i de resterende fem interviews. Blandt de seks udvalgte tegnestuer, er tre af dem rene landskabstegnestuer (d, e, f), og tre af dem landskabs- og bygningstegnestuer (a, b, c). I det følgende benævnes alle seks som landskabs-tegnestuer for overskuelighedens skyld.

Følgende landskabstegnestuer (i alfabetisk orden) har deltaget i interviewet i perioden 28.08.23 - 26.09.23: AART i Aarhus, Arkitema i Aarhus, HTL, 1:1 Landskab, Lytt og Schøn-herr.

Fire af tegnestuerne stillede med en informant/to informanter, som havde efteruddannelse indenfor tilgængelighed.

Interviews med bygningstegnestuer

Vi har afholdt seks interview med bygningstegnestuer, hvoraf tre har et særligt fokus på tilgængelighed og universelt design.

Følgende bygningstegnestuer (i alfabetisk orden) har deltaget i interviews i perioden 16.08.23 - 01.09.23:

C.F. Møller i Aalborg, CCO Arkitekter, Force4, COBE, rasmusasmus samt Rørbæk og Møller.

To af informanterne havde taget efteruddannelsen tilgængelighedsauditor på SBI, Aalborg Universitet, den ene fra en tegnestue med et særligt fokus på tilgængelighed.

Interview med kommuner

Bortset fra en kommune, som det tog flere måneder at få lavet en aftale med, var det forholdsvis nemt at få alle aftaler på plads.

Vi har afholdt 12 interviews med kommunale byggesagsbehandlere i følgende kommuner (i alfabetisk rækkefølge) i perioden 31.08.23 - 06.10.23: Fredensborg, Hjørring, Holbæk, Høje Taastrup, København, Odense, Rebild, Slagelse, Vejle, Vordingborg, Aalborg og Aarhus.

I to af interviewene, havde kommunen peget på to medarbejdere, som deltog. Blandt informanterne var der en informant, som havde taget efteruddannelsen tilgængelighedsauditor på SBI, Aalborg Universitet.

The background of the page is filled with a pattern of thin, dark blue, wavy lines that create a sense of movement and depth. These lines are arranged in concentric, slightly irregular curves that flow across the entire page. In the upper center, there is a solid dark blue circle containing the white number '1'.

1

OPLEVELSEN AF TILGÆNGELIGHEDS- NIVEAUET I DAG

1 OPLEVELSEN AF TILGÆNGELIGHEDSNIVEAUET I DAG

Dette afsnit omhandler tegnestuernes og kommunernes oplevelse af tilgængelighedsniveauet i projekter med brug af BR18, som de har arbejdet med sammenlignet med projekter før 2018, hvor tidligere udgaver af bygningsreglementet var gældende. I den forbindelse var det nærliggende for informanterne fra tegnestuerne at udtrykke undring over bygningsreglementets krav på området, og give feedback i forhold til de udfordringer de møder, når de skal følge BR18. Den følgende gennemgang vil derfor også omhandle denne undren og kritik, da den er knyttet til oplevelsen af tilgængelighedsniveauet.

Byggesagsbehandlerne udtaler sig på baggrund af de stikprøvekontroller af dokumentationen, som udføres i hver 10. byggesag, der har fået en ibrugtagningstilladelse. Kravet om stikprøvekontrol gælder ikke enfamiliehuse, dobbelthuse, rækkehuse og sommerhuse samt carporte, hønsehuse, drivhuse, overdækkede terrasser og lignende. I stikprøvekontrollen er det ansøgers dokumentation af byggeprojektets efterlevelse af kravene i BR18, som vurderes⁵.

1.1 Landskabstegnestuernes oplevelse af tilgængelighedsniveauet

Informanterne fra landskabstegnestuerne svarede meget forskelligt på, hvordan de med udgangspunkt i deres egne projekter oplever tilgængelighedsniveauer i dag sammenlignet med før BR18. En af dem mente, at niveauet var højere (f), en fandt, at niveauet var det samme (d), mens tre vurderede, at det var lavere (b, c, e). Den sidste svarede, at det afhænger af, hvem man spørger og sagde efterfølgende, på en implicit måde, at hun selv følte det som højere (a).

Informanten, der mente, at niveauet var højere (f) fortalte, at det er nødvendigt at kunne fortolke kravene i BR18. Dette giver mere ansvar i forhold til at rådgive bygherre, som informanten mente, har fået større fokus på emnet. På landskabstegnestuen arbejder de bl.a. med historiske bygninger og landskaber. I forhold til udeområder og tilgængelighed har de haft fokus på indgange, trapper og "shared spaces". I den sammenhæng fremhævede informanten, at det nogle gange kan være svært at finde ud af, om det er BR18 eller vejreglerne, som gælder.

Den informant, der svarede, at det afhænger af, hvem man spørger (a) mente, at medarbejdere, der er uddannet inden for tilgængelighed og universelt design, bidrager til at løfte niveauet, hvilket informanten selv er. Som den eneste blandt alle informanterne fortalte denne landskabsarkitekt, at de har arbejdet med et højere niveau af tilgængelighed end BR18 foreskriver på bl.a. en skole og i erhvervs- og sundhedsbyggeri. Det drejer sig fx om større toiletmaal og tekøkkener i to højder. Informanten pointerede, at BR18 har et potentiale men også udfordringer. Heriblandt, at vejledningerne der henvises til, ikke altid er fulgt med

⁵ <https://bygningsreglementet.dk/Tekniske-bestemmelser/02/Vejledninger/Vejledning-til-brugerbegreb>

udviklingen, hvilket gør det svært at løsrive sig fra detailkravene. Derudover nævnte informanten også mangel på uddannelse og opfølgning på løsningerne.

Den informant, der udtrykte, at niveauet er det samme (d) havde ikke set nogen væsentlig ændring i forhold til tilgængelighed. Landskabsarkitekttegnestuen arbejder med ledelinjer, adgang og indgang til alle typer af byggeri herunder boliger, sundhedsbyggeri, museer, gågader og fremhævede flere uklarheder i BR18 blandt andet ved indgangsdøre.

Blandt de informanter, der vurderede, at niveauet var lavere (b,c, e), fortalte de to informanter fra samme landskabstegnesteue (b), at BR18 er for uspecifik og kræver fortolkning. Det betyder, at kravene i BR18 kan drejes til 'egen fordel'. De arbejder en del med boligbyggeri og totalentrepriseprojekter. Her har de erfaring med kravsområderne angående adgang til bygningen og rundt i bygningen. Den anden informant, der mente, at niveauet er lavere (c) har for det meste arbejdet med kravsområderne adgang frem til og ind i bygningen. Informanten fortalte, at BR18 er mere kompliceret end tidligere udgaver af BR, hvilket leder til et lavere niveau. BR18 er svært at finde rundt i, og der mangler eksempler og gode håndterbare henvisninger, som kan tydeliggøre kravene. Informanten kom med eksempler på uklarheder i BR18, der kan lede til tvivl om, hvad der menes og tilføjede, at den som tegner et projekt, ikke er interesseret i et bygningsreglement, der er alt for 'fluffy', men at man derimod har brug for klare linjer herunder gode forklarende eksempler på detailkravene. Derudover så informanten det som et problem, at der ikke er nogen opfølgning i form af kvalitetssikring af kommunen på de løsninger, de tegner. Den tredje informant, der vurderede, at niveauet var lavere (e), mente, at kravene i BR18 er løsere end tidligere. Dermed er det muligt at komme så hurtigt og nemt omkring tilgængeligheden som muligt. Informanten fortalte, at de blandt andet arbejder med tilgængelighed ved bolig og erhverv og nævnte i den sammenhæng kravet om farvede og taktile felter ved indgangsdøre som problematisk. Men de arbejder også med tilgængelighed, hvor BR18 ikke gælder fx i parker. Her undgår de trapper og arbejder med naturlige ledelinjer.

1.2 Bygningstegnestuernes oplevelse af tilgængelighedsniveauet

Der var forskellige oplevelser af tilgængelighedsniveauet på tegnestuernes projekter efter BR18 sammenlignet med tidligere. To informanter vurderede (k, l), at niveauet med BR18 var blevet højere, mens fire informanter (g, h, i, j) fandt, at niveauet var det samme, men at der var mange forskellige årsager til det.

Det var tydeligt, at selvom to informanter (k, l) oplevede et højere niveau, så de alligevel ikke helt ens på bygningsreglementet og dets betydning for det tegnede projekt.

Den ene informant (k) forklarede, at BR18 i høj grad tilgodeser tilgængelighed og pegede her på § 210 med kravet om et 1,3 meter bredt gangareal i boliger, hvis der er døre eller skabsdøre. Tegnestuen fandt ikke, at kravet gav mening i en toværelseslejlighed og påpegede, at tidligere var der tale om anbefaling. I offentlig tilgængelige bygninger gav det mening med brede gangarealer, men tegnestuen fandt det vanskeligt at få plads til 50 cm ved siden af døren, fx på et hotel. Her havde de fået dispensation, men tænkte alligevel på, hvad ville det betyde, hvis en kørestolsbruger skulle besøge en kollega på værelset i forbindelse med en konference. Samtidig pointerede tegnestuen, at de altid havde fokus på at overholde lovgivningen, men at det ikke altid var lige nemt. Informanten oplevede, at der var mange uklarheder i BR18, hvor tegnestuen var nødt til at gå i dialog med kommunen, fordi kravene ikke var tydelige. Det gjaldt fx krav i forhold til niveaufri adgang til tagterrasser.

Informanten fra den anden tegnesteue (l) vurderede derimod, at tidligere havde tilgængelighed primært handlet om adgangsforhold. Men i BR18 var det oplevelsen, at

tilgængelighedskravene angav et højere niveau og tillige var spredt ud i bygningsreglementet og dermed på flere emner. Det betød, at tilgængelighed fik en større opmærksomhed tidligere i processen og ikke først ved granskningen, som det var tilfældet tidligere. Tillige havde de projekter, fx botilbud, hvor offentlige bygherrer stillede højere krav end bygningsreglementet. Her opererede de med niveau B (niveau beskrevet i SBI-anvisninger) i gangarealer, køkken og fællesrum frem for det lavere niveau C, som svarer til bygningsreglementets niveau. Samme tegnestue forklarede, at BR18 var styrende for udformningen af gangarealer, trapper og toiletter. Man oplevede, at der nu var skærpede krav til trapper blandt andet til måden, som håndlisten mødte trappen på. Tillige var det informantens oplevelse, at tegnestuen med BR18 havde få integreret ramper på en pæn måde, så rampen blev en naturlig del af ankomsten, fordi der var en svag hældning, så vandet også kunne blive ledt væk. Denne informant var ikke den eneste, som nævnte trapper i relation til BR18. På to tegnestuer (j, k) havde medarbejderne nu vænnet sig til de nye krav og fundet ud af, at fri bredde på en trappe ikke var inklusive håndlisten. Én af informanterne (j) tilføjede, at som auditor i tilgængelighed, gav det jo rigtig god mening med en håndliste i begge sider, men det kunne være en udfordring i en bebyggelse med små lejligheder, fordi det kræver ekstra plads, og der ville det være rart, hvis de kunne fravige kravet.

Af de fire tegnestuer, som gav udtryk for at tilgængelighedsniveauet med BR18 var tilsvarende som tidligere, var der to tegnestuer, som skilte sig ud. Den ene informant (h) forklarede, at tilgængelighedsniveauet i projekterne var det samme som tidligere, da de altid på tegnestuen har haft et særligt fokus på tilgængelighed og tænkt tilgængeligheden ind over alt i projekterne og på et højere niveau end bygningsreglementet, fx i form af intuitiv wayfinding, belysning og akustik, selvom det ikke har været et krav. Informanten forklarede, at de altid havde arbejdet med at skabe ekstra gode løsninger, og derigennem også skabt egne kvalitetsstandarder for tilgængelighed, der var højere end BR18, som de har anvendt i projekterne. Det betød, at projekterne kan få DGNB guld i certificeringsordningen, uden at de skal gøre noget ekstra netop på grund af det høje tilgængelighedsniveau. De tog derfor ikke udgangspunkt i BR18 og så snarere BR18 som et minimumsniveau, de kunne ty til, hvis de havde problemer med at få en løsning til at gå op ud fra deres egen høje standard. Tegnestuen havde bemærket, at brandkrav på plejehjem havde skabt et højere niveau, fordi plejecentre blev sidestillet med hospitaler. Dermed havde krav om flugtvej betydet en lille ændring i form af bredere gangzoner, som tegnestuen i endnu højere grad var blevet opmærksom på. Selvom tegnestuen arbejdede med et højere niveau, mente informanten, at bygningsreglementet generelt burde skærpes. Sammenlignet med tidligere bygningsreglementer, savnede informanten *skal* frem for *bør*. For det kunne være vanskeligt at diskutere med en entreprenør, hvad der passede til rummet. Derfor savnede de på tegnestuen mere konkrete mål i forhold til netop dialogen i en totalentreprise, for at undgå løsninger på et lavt niveau.

Den anden informant (i) oplevede ikke en forskel i forhold til de traditionelle tilgængelighedsløsninger som ramper men derimod en ændring i tegnestuens tilgang, fordi de var begyndt at tænke i universelt design. Dette skyldtes antageligvis en kombination af bygherrenes fokus og et kompetenceløft hos tegnestuen med ansættelse af en specialist i universelt design og tilgængelighed. Deres bygherrer var opmærksomme på inklusion – det gjaldt særligt de offentlige bygherrer. Men de havde også haft en privat bygherre, som havde et særligt fokus på kønsneutrale toiletter, og som derfor havde inddraget LGBT+ Danmark, landsforeningen for bøsser, lesbiske, biseksuelle og transpersoner i designfasen.

Pågældende tegnestues tilgang var kendetegnet af en opmærksomhed på arkitektoniske aspekter som fx lys, materialer og bygningens disponering i forhold til tilgængelighed og universelt design – og pegede på, at det lå ud over kapitel 2. "*Alt som bidrager til oplevelsen, som gør et projekt relevant.*" (informant i). I den forbindelse var de på tegnestuen mere

optaget af placeringen af en elevator i forhold at opnå et ligeværdigt flow, end detaljer om hvorvidt diameteren på en håndliste var 40 mm eller 45 mm. Tegnestuen kunne se, at de blev mere og mere bevidste om at få indarbejdet de arkitektoniske aspekter ind i det arkitektoniske greb, hvilket også gjorde det sværere at fjerne tiltag ved en efterfølgende besparelsesrunde – da der netop ikke var tale om en tilføjelse men en integreret del af projektet. De kunne se, at nogle bygherrer også begyndte at tænke på samme måde. Her blev peget på et canadisk projekt, hvor de fra bygherre oplevede en større lydhørhed overfor disponering af funktioner i relation til tilgængelighed og universelt design.

1.2.1 Kommentarer til BR18

To informanter (j, l) fortalte, at de brugte BR18 løbende som et opslagsværk. Netop som opslagsværk var BR18 nemmere at anvende end BR15. Den ene (j) oplevede nu med BR18 at undgå at skulle diskutere, hvorvidt der var tale om *skal* eller *bør*, som det var tilfældet i tidligere reglementer. Alligevel var der områder, hvor pågældende informant fandt, at BR15 var mere informativ og specifik i forhold til badeværelser end BR18. Selvom temaet var tilgængelighed, gav samme informant (j) udtryk for en undren over, at BR18 tillader rum i boliger, som er mindre end de 7 kvadratmeter, som var minimum i BR15.

Det er tydeligt, at samtalen om BR-kravene skabte associationer til SBI-anvisninger og standarder – og måske lidt sammenblanding af hvor krav og anbefalinger er beskrevet. En informant (k) forklarede, at nogle krav gjorde ondt at indarbejde, fordi de gik imod det arkitektoniske koncept, og informanten nævnte i den forbindelse en anbefaling i en SBI-anvisning vedrørende kontrast.

En informant (j) savnede BR15's henvisninger til SBI-anvisninger. På en tegnestue (h) fandt man, at det var problematisk, at BR18 henviser til standarder og anvisninger, som ligger bag en betalingsmur. De optrådte dermed som en barriere og resulterede i, at de ikke blev anvendt. Ifølge informanten burde de være frit tilgængelige.

En informant (h) ønskede en skærpelse af bygningsreglementet. Det ønske stod ikke alene, men blev delt af en anden tegnestue (g), som håbede på, at universelt design kunne blive en del af bygningsreglementet i fremtiden, i håbet om, at det ville tvinge bygherrer til at tage stilling, for det gjorde de ikke i dag. På den måde kunne det blive det *need-to-have* fremfor *nice-to-have*. I den forbindelse forklarede informanten, at i dag troede bygherre, at der var talt om et dyrt 'add on'. Men det var ikke alle, der ønskede mere tilgængelighed og universelt design i bygningsreglementet. En informant (k) fandt, at niveauet i BR18 var tilstrækkeligt, fx i forhold til, at uderum hvor mennesker med bevægelsesvanskeligheder var tilgodeset i BR18. Her gik tegnestuen ikke ind og foreslog mere i projekterne, snarere ville de noget, som strider imod tilgængeligheden.

En anden informant (i) pegede på behovet for et løft af BR18 generelt, for på nuværende tidspunkt gjorde BR18 ikke projekterne bedre, for det handlede egentlig bare om at få byggetilladelse på den letteste måde.

1.3 Byggesagsbehandlernes oplevelse af tilgængelighedsniveauet

Der er stor forskel på, hvor mange stikprøver de forskellige kommuner udfører. Det kan være fra meget få til 100 på et år. Det var ikke altid, at den udtrukne byggesag var et decideret byggeprojekt, det kunne fx være en legeplads eller en skiltepylon, da også denne type projekter indgik i det totale antal byggesager, der skulle tages stikprøver fra.

Blandt byggesagsbehandlernes var der stort set enighed om oplevelsen af tilgængelighedsniveauet på de projekter, som var udtaget til stikprøve efter BR18 sammenlignet med

tidligere bygningsreglementer. For ni af dem (m, o, p, r, s, t, u, v, y) vurderede, at tilgængelighedsniveauet var det samme som ved de tidligere bygningsreglementer. En byggesagsbehandler (x) vurderede, at tilgængelighedsniveauet var blevet højere, mens en anden vurderede det modsatte (n) nemlig, at det var blevet lavere. Hertil kom en byggesagsbehandler (q), som vaklede mellem, om tilgængelighedsniveauet var 'det samme' eller 'lavere' og pointerede, at *"Tilgængeligheden er helt sikkert ikke blevet bedre"* (Informant q). Det var pågældende byggesagsbehandlers frygt, at tilgængelighedsniveauet var blevet lavere nu, hvor kommunerne ikke længere skal foretage den tekniske byggesagsbehandling af tilgængelighedstiltag. For det var indtrykket, at kommunen tidligere opdagede flere forhold i forbindelse med tilgængeligheden, som de kunne nå at påtale, og som ansøger derved kunne nå at ændre.

I en anden kommune (y) gav byggesagsbehandleren udtryk for, at når en byggesag blev behandlet, kunne de ikke undgå at se, hvis der var problemer i forhold til tilgængelighed. Her gjorde de ansøger opmærksom på problemet, når de alligevel skrev til ansøger om noget andet. Her oplevede man, at der blev rettet ind, fordi ansøger var blevet guidet tidligt i processen. Det var oplevelsen, at det resulterer i, at det som tegnes, er lovligt. I en anden kommune (s) oplevede de, at de var nødt til at påtale niveaufri adgang til udeområder, men så blev det også løst, selvom det var en kamp.

Udtalelsen fra en byggesagsbehandler (y): *"Det er ikke kapitel 2 i BR18, som afstedkommer udsendelse af mangelbrev"*, kan tolkes som et udtryk for, at der primært er fokus på niveaufri adgang i stikprøvekontrollen, samtidig som det også er et udtryk for, at branchen har styr på adgangsforholdene, som store dele af kapitel 2 handler om. Samme byggesagsbehandler havde i sin tid som koordinator for stikprøvekontrollerne ikke haft en byggesag, hvor § 62 om information fra kapitel 2 i BR18 havde været et krav. Så der var også store forskelle på karakteren af byggesager.

Noget tydede på, at der var forskel på kommunernes procedure i forhold til stikprøvekontrol – og at der måske var kommuner, som udtog byggesager til stikprøvekontrol, som ikke var omfattet af stikprøvekontrol. En byggesagsbehandler (v) var nemlig i tvivl om, hvorvidt stikprøverne er grundige nok. Fx om forberedelsen til niveaufri adgang til enfamiliehuse var tilstrækkelig, hvis det en dag bliver nødvendigt at etablere denne. Men der er ikke krav om stikprøvekontrol i forbindelse med enfamiliehuse.

1.4 Opsamling på tilgængelighedsniveau

Alt i alt har BR18 ikke gjort en væsentlig forskel i forhold til at højne niveauet på tilgængelighedsområdet. Langt størstedelen af både bygningstegnere og kommuner mente, at niveauet er det samme, og blandt landskabstegnere vurderer over halvdelen, at niveauet enten er det samme eller lavere.

Fælles for tegnere var, at de havde en del kommentarer til BR18. Dette gik både på generel kritik samt forbedringer og forværringer i forhold til tidligere reglementer. Hos landskabstegnere kredsede samtalerne sig om, at BR18 kan være svær at bruge. Først og fremmest, kan det i visse tilfælde være en udfordring at afklare, hvorvidt det er BR18 eller vejreglerne, som gælder. Dernæst kan det være svært at fortolke kravene og forstå, hvad der egentlig menes. Og sidst men ikke mindst kan håndteringen af de mange henvisninger være en udfordring. Denne udfordring gjorde sig også gældende på bygningstegnere, hvor de blandt andet savnede tilgængelige henvisninger, heriblandt SBI-anvisninger.

På de fleste tegnere var der en interesse for at arbejde med tilgængelighed, og en del af informanterne fortalte i den sammenhæng, at de arbejder med et højere niveau af tilgængelighed end BR18 forskriver. Her gik landskabstegnere ind og indarbejdede

tilgængelighed på områder, hvor der ikke var krav. Samlet set var der blandt tegnestuerne forskellige holdninger til niveauet i BR18 fra tilfredshed til et ønske om en skærpelse af kravene.

Hos kommunerne var interessen for tilgængelighed også til stede. Her gav informanterne forskellige eksempler på, at de havde påpeget mangler i forhold til tilgængelighed, og de hentydede samtidig til, at jo før i processen dette skete, desto nemmere var det at rette op på. Informationerne fra informanterne indikerede også, at proceduren for stikprøverne ikke er den samme kommunerne imellem. Samtidig blev der udtrykt tvivl om, hvorvidt stikprøverne er grundig nok i forhold til at fange fejl og mangler. Der var således et ønske om forbedring. Et ønske om en udvikling på området var der også på mange af tegnestuerne. Her efterspurgte en del informanter et mere brugervenligt BR18 samt uddannelse på området.

FORHÅNDSDIALOG OG DISPENSATION

2 FORHÅNDSDIALOG OG DISPENSATION

For at afklare rammerne omkring en byggesag, gør BR18 opmærksom på muligheden for en forhåndsdialog mellem bygherre/rådgiver og den lokale bygningsmyndighed⁶. Forhåndsdialogen kan ligeledes være aktuel i forbindelse med dispensation. BR18 opererer med muligheden for dispensation, hvis ansøger i en byggesag ønsker at fravige kravene. Samtidig peges der også på, at hvis ansøger er i tvivl, om en løsning overholder kravene, kan det være relevant med forhåndsdialog med henblik på at afklare, hvorvidt der skal ansøges om dispensation.

“Hvis løsningen består af et tilvalg, der supplerer de foranstaltninger, der er etableret ud fra detailkravene, kan bestemmelserne som udgangspunkt vurderes opfyldt. Hvis løsningen består af nye metoder for fx adgangsforhold, kan det være nødvendigt at ansøge om dispensation. Denne situation kan opstå, hvis bygningen projekteres således, at der sikres adgang og anvendelse for alle, og dermed opfylder hensynet bag bestemmelserne, men uden at følge specifikke detaljløsninger. For at afklare dette i den enkelte byggesag, og hvorvidt der skal ansøges om dispensation, bør bygherren benytte muligheden for forhåndsdialog med kommunen.”⁷

I dette afsnit afdækkes de forskellige informanternes erfaringer med forhåndsdialog og dispensation i forhold til tilgængelighedskravene i BR18. I den forbindelse kommer afsnittet også ind på deres kendskab til 'Vejledning til brugerbegreb', som optræder i forbindelse med kapitel 2 om adgangsforhold i BR18.

2.1 Landskabstegnestuernes erfaringer med forhåndsdialog og dispensation

Af landskabstegnestuerne har halvdelen erfaring med dispensation (b, c, f). Dispensationerne har hos alle tre tegnestuer drejet sig om at omgå krav i BR18, fordi de var for svære at leve op til, eller der var tale om modsatrettede brugerbehov. Ingen af landskabstegnestuerne har således arbejdet med dispensation i forhold til alternative løsninger, der tilgodeser tilgængelighed og universelt design på nye måder. Til dels skyldes denne manglende erfaring måske, at BR18 kun dækker en lille del af landskabsarkitektens arbejdsområder, og behovet for en alternativ løsning derfor ikke melder sig så tit. Samtidig hentydede informanterne fra to af de landskabstegnester, der ikke har erfaring med dispensation (a, d) til, at det sandsynligvis ville være forgæves at søge dispensation, fordi de mente, at den lokale bygningsmyndighed ikke vil være tilstrækkeligt klædt på til at godkende noget, der adskilte sig fra BR18. Den tredje informant kendte ikke til muligheden, men vurderede også, at det nok ville blive for besværligt (e). Denne manglende tro på en eventuel godkendelse og antagelse om en alt for omstændig proces gav, sammenlagt med begrænset tid og økonomi, en tendens til at gå efter den sikre løsning og følge kravene som de er.

⁶ https://bygningsreglementet.dk/Administrative-bestemmelser/BRV/Vejledning-om-byggesagsbehandling-efter-BR18/3_1_Forhaandsdialog

⁷ <https://bygningsreglementet.dk/Tekniske-bestemmelser/02/Vejledninger/Vejledning-til-brugerbegreb>

Til trods for, at ingen af landskabstegnestuerne har søgt dispensation i forhold til nytænkende løsninger, har de fleste alligevel i forskellig grad arbejdet med tilgængelighed og universelt design på andre måde end ved udelukkende at følge detailkravene i BR18. Eksempelvis ved at tegne større toiletrum (a), ramper og naturlige ledelinjer i parker og byrum (e, f), wayfinding (f) og udvikling af brugerbehov-værktøj (b). De fleste giver også udtryk for en spirende interesse for at arbejde med universelt design. Denne interesse kobles dog ikke altid sammen med tiltagende i BR18. Fire af informanterne kendte til 'vejledningen til brugerbegreb', men de bruger den ikke, mens de resterende to slet ikke kendte til den (d, e). En brugte den til at promovere universelt design i projekterne (a). De har dog nemt ved at glemme det igen og hænge fast i detailkravene. På den anden tegnestue har vejledningen fungeret som baggrund for deres brugerbehov-værktøj (b). Af de fire, som kendte til vejledningen, syntes en informant, at BR18 er blevet for teoretisk (c).

2.2 Bygningstegnestuernes erfaringer med forhåndsdialog og dispensation

Ingen af informanterne fra de seks bygningstegnestuer har erfaring med dispensation i forhold til løsninger, som relaterer sig til formålsparagrafferne i BR18 med hensyn til et højere tilgængelighedsniveau for en bredere brugergruppe og/eller, som er nytænkende.

En informant (h) forklarede, at de måske nogle gange skulle have haft søgt om dispensation, når de udarbejdede indretningen af bygninger, som var nytænkende. Bygherrerne vælger at få tilgængelighedsrevision på projekterne. Her oplevede informanten, at tilgængelighedsrevisoren ønsker løsningen på en anden måde, men at det sjældent giver anledning til store ændringer. Det er ofte i forbindelse med plejeboliger, og her arbejder tegnestuen som udgangspunkt med at bruge alternative løsninger, da man også gerne vil spare kvadratmeter. Det gælder særligt ved indretning af badeværelse på fx et plejecenter, hvor tegnestuen udarbejder løsningen, der passer til projektet, men ikke altid er udformet præcis som løsningerne i den standard, tilgængelighedsrevisoren anvender som udgangspunkt. Informanten pointerede, at de altid har fokus på et højt tilgængelighedsniveau, men måtte argumentere for at komme igennem med de nytænkende løsninger.

2.2.1 De traditionelle dispensationer

De traditionelle dispensationer handler om at fravige krav. Her havde informanterne fra tre tegnestuer (j, k, l) erfaring med dispensationer for at fravige detailkravene i BR18. De pegede alle tre på, at de krav de har søgt om dispensation for har omhandlet tematikker, som også var i spil i tidligere bygningsreglementer, så dispensationerne skyldes ikke som sådan BR18. Nogle dispensationer blev tænkt ind i løbet af projektet, mens andre dispensationer kræves af kommunen, for at der kan opnås ibrugtagningstilladelse. Disse dispensationsansøgninger fandt sted, når tegnestuen (l) opdagede, at kravene ikke kan overholdes. Det kan være, når et bundstykke ved en dør er blevet 3,5 cm i stedet for 2,5 cm, eller når området foran en dør har en hældning. En informant pointerede, at når tegnestuen ikke kan overholde krav, så forsøger de lave løsningerne, som fx lejlighedsplaner så gode som muligt.

En tegnestue (i) ønsker principielt ikke at søge om dispensation for at afvige fra et tilgængelighedskrav, men arbejder hellere på at løse "problemet". Man har en intern ekspert på tegnestuen, som involveres og dermed kan hjælpe med at finde en løsning fx ved at ændre noget, flytte en dør eller lignende. Informanten pointerede, at det hang sammen med, at de på tegnestuen er opmærksomme på at få tænkt tilgængeligheden ind i grundlaget for projekter, så det er noget, som er væsentligt i projektet. Samtidig fandt informanten, at det

virkede underligt, at man var nødt til at søge om dispensation, hvis man ønskede at gøre noget mere på en ny måde.

Dispensationer, der indtænkes i projekterne, kan handle om flere ting. Der kan være tale om rampehældninger på matriklen (j), 50 cm ved siden af en dør i en fælles adgangsvej i mindre boliger (j), flugtveje i forbindelse med fredede bygninger og ønsket om ikke at etablere et handicaptollet i en fredet bygning (l), hvor Slots- og Kulturstyrelsen ikke har accepteret et sådan tiltag. En tegnestue (l) havde erfaring fra andre projekter med fredede bygninger, hvor de fik lov til at etablere et handicaptollet, som ville kunne fjernes igen.

2.2.2 Forhåndsdialog om nytænkning

En tegnestue (g) havde været i forhåndsdialog med kommunen i forbindelse med flere projekter. I et projekt handlede dialogen om ledelinjer, hvor projektet dog aldrig blev til noget, men de nåede at tale med i alt fem forskellige byggesagsbehandlere. Det var informantens oplevelse, at byggesagsbehandlerne undrede sig over, hvorfor tegnestuen ikke kunne gøre, som man plejer. Der var tvivl hos byggesagsbehandlerne, for de har svært ved at se, hvad der skal til - og hvordan man dokumenterer alternative løsninger. Som informanten forklarede, så er byggesagsbehandlerne usikre på: *"hvem er det godt nok for?"* (Informant g). I andre projekter havde tegnestuen været i dialog om badeværelser, hvor de havde udarbejdet alternative løsninger. Igen var det oplevelsen, *"at sagsbehandlerne ikke ved, hvordan de skal forholde sig til andet end det, de har været vant til de sidste 15 år"* (Informant g). Resultatet blev, at tegnestuen ikke fik mulighed for at gå videre med de nytænkende løsninger. Informanten efterlyste eksempelprojekter på andre typer af løsninger, og eksempler på dialog frem mod kommunens godkendelse af nytænkende løsninger.

2.2.3 Den generelle dialog

Der var forskel på hvor meget dialog, informanterne havde haft med den lokale bygningsmyndighed på projekterne i forhold til tilgængelighed generelt, og hvordan de oplevede udbyttet. En informant (i) havde sjældent dialog med kommunen om traditionel tilgængelighed i forhold til ramper og toiletter, da man efterlevede kravene. Mens en anden informant (k) fandt, at BR18 fungerede dårligt grundet flere løse formuleringer end tidligere. Det afstedkom, at tegnestuen måtte bruge ressourcer på at drøfte krav og korrespondere med byggesagsbehandlerne. Undervejs kunne man tillige frygte, at kommunen ændrede holdning. Nogle gange var det oplevelsen, at en kommune ikke ville dispensere fra tilgængelighedskrav, og andre gange oplevede man, at kommunen var imødekommende og indgik en dialog om en løsning uden, at det var nødvendigt med en dispensation.

En informant (j) påpegede, at de normalt havde en god dialog, mens en anden (i) havde oplevet, at kommunen stillede høje krav til parkeringspladser til handicapbusser uden at have sat sig ind i projektet og de tanker om flow ved bygningen, som både bygherre og tegnestue var enige om.

2.2.4 Næsten ingen kender vejledning

Bortset fra en informant (g), er der ingen af informanterne, der kender til 'Vejledning til brugerbegreb' i forvejen. Pågældende informant (g) har kigget på den flere gange og forsøgt at bruge den som en løftestang i forhold til at få fokus på mangfoldigheden blandt brugerne i projekter med privat bygherre. Men det var ikke lykkedes at anvende den som løftestang, da bygherrens fokus snarere var at finde smutveje for at undgå krav. Derimod var det informantens oplevelse, at det ikke var nødvendigt at bringe vejledningen i spil i forbindelse med offentlige bygninger, da de i udgangspunktet er for alle.

En informant (i) havde kigget på den i forbindelse med interviewet, mens to informanter (j, l) ville kigge på den efterfølgende. De var begge i gang med at udvikle et redskab til brug på tegnestuen om brugere og brugerbehov. Den ene informant (l) fandt det udfordrende at

finde en fællesnævner i forhold til et match mellem behov og løsninger i offentlig tilgængelige bygninger, hvor der er mange forskellige brugere. Mens det var oplevelsen, at det var nemmere i forhold til fx botilbud, fordi der var tale om en specifik brugergruppe.

2.3 Byggesagsbehandlernes indtryk af dialog og dispensation

Ingen af de tolv kommuner havde været involveret i byggesager med nytænkende løsninger i forhold til BR18. En byggesagsbehandler (t) forklarede, at de i forhold til BR15 havde været involveret i en byggesag med andre løsninger og pegede på, at de inddrog det lokale Handicapråd i den type overvejelser. Her pegede pågældende byggesagsbehandler på, at det kunne være en svær balancegang, da nogle opfatter noget som værende bedre end BR18, mens kommunen ikke opfatter det som værende bedre.

Tre kommuner forklarede (m, o, r), at de ville se velvilligt på nytænkende løsninger. Den ene (m) havde fokus på en helhedsorienteret tilgang, og ville gerne dispensere for at få den gode løsning, og forklarede, at de ikke kun udelukkende kikkede på BR18. I en kommune (o) ville de i så fald inddrage det lokale Handicapråd.

Samtidig kunne flere af byggesagsbehandlere ikke helt forestille sig, hvilke løsninger, der kunne være tale om. Som en byggesagsbehandler (u) forklarede: *"Der er jo ramper, løfteplatforme og elevator, hvad mere?"*.

2.3.1 En effektiv forhåndsdialog

Næsten alle kommuner oplevede forhåndsdialogerne som gode og konstruktive, fordi mange forhold blev afklaret og løst til gavn for den videre sagsbehandling, også når det gjaldt tilgængelighedsspørgsmål. Derfor opfordrede de også til netop denne dialog. En byggesagsbehandler (o) oplevede, at det var ombygningssager, der gav størst anledning til forhåndsdialog, fordi det umiddelbart var vanskeligt at efterleve BR18, men de fandt oftest en løsning. Mens det var en andens oplevelse (r), at der aldrig blev talt om tilgængelighed ved forhåndsdialogen, for 95 % handlede om planloven. Dog var der en byggesagsbehandler (p), som oplevede, at kommunen ofte blev inviteret ind i projekterne på et for sent tidspunkt, hvor de fleste beslutninger var taget, og projektet næsten var færdigt.

I forhåndsdialogen deltog byggesagsbehandlere i dialogen med sparring omkring mulige løsninger, og det er også i den sammenhæng, at kommunens princip om, ikke at dispensere fra tilgængelighedskravene meldes ud. Det er et princip, som nogle kommuner bragte på banen (n, y) og som betød, at de her fik dialogen om løsningerne.

Flere byggesagsbehandlere havde bemærket, at der var flere spørgsmål til tilgængeligheden i BR18 end tidligere. En byggesagsbehandler (p) vurderede, at det tydede på, at folk var mere opmærksomme på at læse kravene til tilgængeligheden. En anden (m) vurderede, at de ekstra spørgsmål i forhåndsdialogen skyldtes, at nu var det bygherrerne, som selv havde ansvaret, men at de ikke altid kendte kravene, og derfor stillede spørgsmål.

Men det kunne måske også skyldes, at der var brug for afklaring. For en byggesagsbehandler (n) pegede i hvert fald på, at BR18 ikke var lige så præcis som de tidligere regler.

Nogle byggesagsbehandlere gav udtryk for, at dialogen får ansøgerne til at forstå de brugerbehov, der lå bag forskellige tilgængelighedskrav og, at der oftest kan findes en brugbar løsning. Mens andre pegede på, at dialogen kan være problematisk. En byggesagsbehandler (o) udtalte, at *"ombygninger kan give kampe"*. Samme byggesagsbehandler (o) oplevede også forskel på, om en forhåndsdialog foregik med en landskabsarkitekt eller en

entreprenør. For landskabsarkitekten havde sat sig ind i kravene og dialogen foregik som en form for sparring, mens entreprenørerne primært tænkte på økonomi og den nemmeste udførelse.

Dialogen handlede ofte om mulighederne for dispensation, som næste afsnit går nærmere ind i.

2.3.2 Dispensationer

Det var tydeligt, at de lokale bygningsmyndigheder havde et fokus på tilgængelighed og udelukkende dispenserede, hvis det var teknisk umuligt at efterleve et krav. Det gjaldt særlig i forbindelse med eksisterende bygninger. Her var nogle kommuner ekstra udfordret grundet en stor eksisterende bygningsmasse med en del begrænsninger. Der var stor forskel på deres dispensationspraksis. Flere kommuner (o, p, r, s, t) involverede det lokale handicapråd i forbindelse med dispensationer.

En del dispensationer fandt sted i byer i forhold til anvendelsesændringer med hensyn til restauranter. Her var store modsætninger. I en kommune (s) sagde man nej til anvendelsesændring i forbindelse med restaurant, hvis ikke der kunne etableres niveaufri adgang, og nævnte et eksempel, hvor den niveaufri adgang blev etableret med en udendørs løfteplatform i et portrum. Modsat var der i en anden kommune (y) et ønske om liv i gadeplan forstået som kælder, stueetage eller høj stueetage fx med restauranter. Kommunen havde fokus på tilgængelighed for alle og dispenserede helst ikke, men det var ikke altid muligt at undgå, men de opretholdt altid kravet om et handikaptoilet, også selvom der ikke var niveaufri adgang til en restaurant, eller hvis de havde dispenseret fra kravet om niveaufri adgang. Dette princip baserede sig på en vurdering af, at man som gæst måske kan få hjælp til at komme ind og ud af en restaurant, men det straks var vanskeligere at komme på toilettet, hvis man var kørestolsbruger, og der ikke er noget handikaptoilet. Toiletbesøg blev opfattet som en meget intim aktivitet, som man havde brug for at kunne klare selv. Her var fokus på værdighed. Andre dispensationer omhandlede primært stejle rampehældninger, og mindre elevatorer i forbindelse med eksisterende bygninger.

Kommunerne fik også forespørgsler om dispensationer i nybyggeri, som betød et lavere tilgængelighedsniveau, men her dispenserede de ikke. Det drejede sig om håndlister, bredden på trapper, størrelsen på elevatorer og niveaufri adgang.

Det var tydeligt, at der var forskellige praksisser omkring dispensation i de forskellige kommuner, og særligt i forbindelse med hvor stor en rolle de lokale fysiske forhold og de lokale handicapråd spillede.

2.4 Opsamling på forhåndsdialog og dispensation

Både på landskabstegnester og bygningstegnester blev dispensationer kun søgt for at fravige krav og ikke for at få godkendt nytænkende løsninger. I overensstemmelse med dette havde ingen af de tolv kommuner været involveret i byggesager med nytænkende løsninger. Dog påpegede tre kommuner, at de ville se positivt på alternative løsningsforslag. Samtidig kunne flere af byggesagsbehandlere ikke helt forestille sig, hvilke løsninger det kunne dreje sig om. Derudover var det tydeligt, at kommunerne havde fokus på kun at dispensere, hvis det var teknisk umuligt at efterleve et krav. Dette stemmer overens med, at dispensationer som oftest blev søgt, når tegnestuerne opdagede, at kravene ikke kunne overholdes fx i forhold til handikaptoilet og flugtveje i fredede bygninger.

Hos tegnestuerne var der blandede erfaringer med dialogen med kommunen. I forhold til nytænkende løsninger kunne den være svær, og det skyldtes ifølge de pågældende bygningstegnester, - som faktisk også var dem, der havde fokus på tilgængelighed og universelt design, at byggesagsbehandlere ikke var tilstrækkeligt klædt på til at vurdere

nytænkende løsninger. At søge dispensation om alternative løsninger vurderedes derfor som alt for ressourcekrævende og usandsynligt at nå i mål med. I modsætning til dette oplevede næsten alle kommunerne, at kommunikationen med tegnestuerne såsom forhåndsdialog var god og konstruktiv, da mange forhold blev afklaret og løst. Som hjælp inddrog flere kommuner det lokale handicapråd i den type overvejelser.

Det var tegnestuer med fokus på tilgængelighed, der overvejede eller havde erfaring med dialog om nytænkende løsninger. Dermed blev vores forventning om dette bekræftet, men vi havde ikke regnet med, at det udelukkende var bygningstegnestuer. Landskabstegnestuerne kendte ikke til muligheden eller opgav på forhånd.

På trods af de oplyste udfordringer i forbindelse med dispensation af nytænkende løsninger, fortalte tegnestuerne om nye måder at arbejde med tilgængelighed og universelt design på – måder der dog ikke umiddelbart kobles til paragrafferne i BR18. Her fortalte tre af tegnestuerne, at de var i færd med at udvikle et redskab om brugere og brugerbehov til eget brug. I den forbindelse var 'Vejledning til brugerbegreb' derimod kun blevet brugt på få tegnestuer, hvor den blandt andet indgik som afsæt for øget fokus på universelt design.

BESTEMMENDE FAKTORER FOR VALG AF LØSNING

3 BESTEMMENDE FAKTORER FOR VALG AF LØSNING

Forrige afsnit viste, at tegnestuerne generelt ikke havde udarbejdet nytænkende løsninger, og kommunerne heller ikke havde været involveret i dialog om nytænkende løsninger, der tager udgangspunkt i formålsparagrafferne i BR18.

Dette afsnit beskæftiger sig med, hvilke faktorer der bliver bestemmende for de løsninger, som tegnes. I den forbindelse ser vi også på, hvordan tegnestuerne oplever, at BR18 har påvirket deres måde at arbejde med tilgængelighed.

3.1 Faktorer, som bestemmer de landskabelige løsninger

Helt generelt oplevede informanterne ikke, at BR18 havde bevirket en væsentlig ændring i den måde, de arbejdede med tilgængelighed på sammenlignet med tidligere. Men en informant (f) vurderede, at BR18 har påvirket den måde, de arbejder med terræn og placering af bygninger, fordi tidligere anbefalinger er blevet til krav.

Informanterne nævnte derimod en række faktorer omkring økonomi og tid, kommunernes godkendelse samt fraværet af viden om universelt design, som hæmmede udviklingen af nytænkende løsninger.

På en af landskabstegnestuerne (b) gjorde det sig gældende ved, at totalentreprenøren ofte vælger det laveste tilgængelighedsniveau for at tilgodese økonomien i deres projekter, hvilket resulterer i, at de kun lige efterlever detailkravene. En anden informant (e) omtalte økonomi som en decideret bremseklods, og at det økonomiske hensyn som regel vinder i prioriteringen af krav. Der er en tendens til at gå efter den hurtigste og sikreste løsning, det vil sige at leve op til detailkravene. Andre informanter (a, d, f) fortalte også om tid og økonomi som værende årsag til ikke at gå efter en alternativ løsning – det er simpelthen for besværligt og ressourcekrævende.

Derudover så halvdelen af informanterne (a, b, d) det også som usandsynligt at nå i mål med en utraditionel løsning, fordi troen på, at den bliver godkendt af kommuner manglede.

To af informanterne (b) fandt, at folk generelt ikke er med på universelt design principperne. Samtidig mente de, at den påkrævede fortolkning af formålsparagrafferne i BR18 kalder på uddannelse af de forskellige parter, der er involveret i projekterne. Som følge heraf er de selv ved at udvikle et værktøj, der skal gøre det nemmere at have fokus på forskellige brugerbehov.

Økonomi og vidensniveau blev dermed en faktor, som blev bestemmende for valg af traditionelle løsninger. Men det var ikke hele forklaringen, for det var tillige en informants oplevelse (e), at der også var tale om en anden og motiverende faktor for at vælge BR18 på tilgængelighedsområdet. Den kom dels af frygten for, at folk kommer til skade og til dels ønsket om at undgå grimme påklippede hovsaløsninger på et senere tidspunkt.

3.2 Faktorer, som bestemmer de bygningsmæssige løsninger

Bygningstegnesterne oplevede selv, at der var forskellige faktorer, der blev bestemmende for de løsninger, de tegnede, men bygherres niveau gik igen hos alle. Det gjaldt uanset om ambitionsniveauet hos bygherre var højt eller lavt.

En informant (g) gav udtryk for, at der fandtes bygherrer, som havde fået øjnene op for universelt design og hele værdisættet bag. De kunne se en brandingværdi som en ny form for bæredygtighed, og tillige et kommercielt sigte nærmest tilsvarende det forretningsmæssige potentiale ved DGNB. Tegnester, som havde haft Bygningsstyrelsen som bygherre oplevede, at bygherres ambitioner havde en betydning for de valgte løsninger. En informant (k) forklarede, at de der mødte skærpede krav eksempelvis tilvalg af indendørs ledelinjer og kontrast mellem væg og gulv. Det var oplevelsen, at alle 'bør' fra SBI-anvisninger fremstod som 'skal', når Bygningsstyrelsen byggede.

I langt størstedelen af projekterne var bygherrens ambitionsniveau identisk med BR18, og som en informant (k) formulerede det: *"bygherre betaler ikke for mere"*. Det generelle fokus hos bygherre handlede om at overholde budget og tidsplan. Det kunne lyde som om, at tegnerne overhovedet ikke delte samme fokus, det gjorde de bestemt, men helst ikke på bekostning af kvaliteten. Men der var ingen tvivl om, at økonomi var en afgørende faktor.

Flere pegede på en undren over, at bygherrerne ikke var mere ambitiøse og ikke havde en større interesse i at få mere ud af byggeprojekterne – og nogle gange blive udfordret. Et eksempel var en specialskole, hvor informanten (g) i den grad undrede sig over, at bygherre ikke var interesseret i forskellige typer af toiletter, som i højere grad kunne besvare brugerens forskellige behov. En anden tegnestue oplevede, at bygherre fx kun valgte 70 % af de wayfinding-tiltag, de havde indarbejdet i deres forslag (h).

Når detailkravene i BR18 var ambitionsniveauet, kunne det hænge sammen med, at nogle bygherrer valgte kun at gøre det aller mest nødvendige ved udelukkende at overholde bygningsreglementet. I princippet kan de jo altid gøre noget mere og bedre, dvs. lægge noget til fx en bredere dør, og det har kommunerne jo heller ikke noget imod. Men når bygherre oplever, at kommunerne ikke kan forholde sig til alternative løsninger, så afskrækker det dem fra at forsøge at gøre noget andet end det, som bygherre vidste ville gå igennem hos kommunen. En informant (g) pegede på, at mange af tegnestuens opgaver var offentlige opgaver med et udbudsmateriale, som omhandler alle krav i BR18 med henvisning til gamle SBI-anvisninger. Ifølge informanten virkede det som om, at bygherrerne udelukkende kiggede bagud, fordi de ved, at sådanne løsninger vil kunne godkendes af kommunerne.

Fraværet af kommunernes interesse for nytænkning kombineret med et for lavt vidensniveau samt frygten for at tage stilling til de nytænkende løsninger var andre faktorer, som blev oplevet af den tegnestue (g), som vitterlig forsøgte at gå i dialog om nytænkende løsninger. Det fik også betydning for en bygherres lyst til at angribe opgaven med en alternativ løsning.

På en tegnestue (k) satte de pris på, at der var en kommune, som udarbejder en arkitektonisk godkendelse, for det bidrager til at højne den arkitektoniske kvalitet, hvor bygherre i udgangspunktet ønsker minimum. Men det var ikke i relation til tilgængelighed, men helt generelt.

Det var oplevelsen, at når bygherre interesserede sig for tilgængelighed og/eller universelt design, fik det betydning for projekterne. En informant (l) pegede på, at selvom det ikke udløste en ekstra pose penge, gik det faktisk lidt nemmere med at få fundet gode løsninger.

Tidspunktet for, hvornår en tegnestue blev involveret, havde også en betydning for hvor meget, de kunne påvirke projektet. Her forklarede en informant (i), at nogle gange var der lavet et byggeprogram, andre gange var det tegnerne, som udarbejdede det – og her

kunne de påvirke og kvalificere byggeprogrammet i retning af universelt design. Mens andre gange, bød de ind på projekteringen og ville kunne indarbejde tiltag, men meget var bestemt på forhånd fx disponering og materialer. I den type opgave, fokuserede bygherre udelukkende på, at projektet skulle være færdigt og fungere. Her var ingen ambitioner om at blive bedre eller gøre noget nyt.

Samtidig oplevede en tegnestue (i), at de med deres fokus på oplevelsen af arkitektur og på at skabe steder, hvor folk føler sig hjemme overraskede bygherre. For bygherre var ikke vant til den tilgang og tog meget positivt imod det, for det blev opfattet som en omsorg, der bibragte kvalitet. Bygherrerne blev glade over at se, at arkitekter ikke kun tænker på facader.

Der var tegnestuer, som bevidst forsøgte at operere med et højere tilgængelighedsniveau og tænke i universelt design, mens andre tegnestuer fulgte detailkravene i BR18. En informant (j) forklarede, at tegnestuen nok var bange for at eksperimentere, fordi de blev usikre og ikke ville omgå reglerne.

Ud over BR18 pegede en informant på Arbejdstilsynets krav som en faktor, der også havde en betydning for projekterne.

3.2.1 DGNB

Bæredygtigheds certificeringsordningen DGNB var en faktor med betydning for projekterne, som alle informanter (g, h, i, j, k, l) pegede på. Der var dog tvivl om, nogle bygherrer overhovedet tænkte på bæredygtighed, eller om DGNB-certificeringen udelukkende handlede om at kunne skrue en plakette op og dermed kunne leje ud til en højere pris (1).

Der var delte meninger om kriterierne i DGNB i forhold til tilgængelighed og universelt design. En informant (m) pegede på, at de var alt for luftige, mens en anden (q) helt modsat ikke var begejstret for plejeboligniveauet i kriterierne, da det ikke var bæredygtigt at operere med hospitalsstandard i en kontorbygning. Ifølge informanten burde der hellere være fokus på funktionaliteten i form af funktionsniveauer. Tegnestuen så, at det kunne give point, men dem ville de ikke jage. Her blev det påpeget af en informant (m), at disse kriterier havde en for lav pointgivning, som burde have været højere. Det betød, at de fik flere point ved at lave cykelparkering, og resultatet blev, at universelt design og tilgængelighed ikke blev prioriteret ud over BR18.

En tematik, der blev rejst i relation til DGNB, som betød, at samspillet mellem BR18 og DGNB optrådte som en barriere for nytænkningen, var DGNB's knock out kriterium, hvis ikke man overholder BR18. Her havde en tegnestue (i) oplevet, at de fravalgte en nytænkende løsning, da den ville skabe forsinkelse grundet ansøgning om dispensation samtidig med, at de frygtede for ikke at få dispensation fra BR18 til denne nytænkende løsning, som ellers ville have øget tilgængelighedsniveauet. Dermed ville man ikke kunne få de forventede point, og der var desuden ikke tid til at 'jagte' andre point. Det ville betyde, at de skulle omprojektere, og det var ikke muligt på daværende tidspunkt.

En anden tematik, der blev rejst i relation til DGNB, den handlede om, at samspillet mellem BR18 og DGNB optrådte som en barriere for nytænkningen. I DGNB skal man grundlæggende overholde BR18 for overhovedet at få andre point, da BR18 er et knock out kriterium. Her havde en tegnestue (i) oplevet, at de fravalgte en nytænkende løsning af frygt for ikke at få dispensation. De ville ellers have skabt øget tilgængelighed som helhed i bygningen med et toilet på en etage, som kunne mere end et traditionelt handicaptollet. Men fordi der er i BR18 er krav om et handicaptollet, der efterlever detailkravene i § 214, og dette toilet ikke kunne efterleve disse krav, og der ikke var et andet toilet på etagen, som kunne efterleve BR18, vurderede tegnestuen, at de ville være nødt til at søge om dispensation. Det havde de ikke tid til, da det ville skabe forsinkelse, samtidig som de ikke kunne vide sig sikker på at få dispensationen. Uden dispensation ville de ikke få de forventede point, og der var desuden ikke tid til at 'jagte' andre point. Det ville så betyde, at de skulle omprojektere,

og det var ikke muligt på daværende tidspunkt. Derfor fravalgte de en nytænkende løsning, som ville have bidraget til et højere tilgængelighedsniveau og en mulighed for, at en større brugergruppe kunne anvende bygningen. Her efterlyste tegnestuen den form for fleksibilitet, som branchen tidligere har ønsket om at se på en bygning som en helhed i forhold til tilgængelighedsniveauet [Grangaard et al. 2016].

3.2.2 Dokumentation og kvalitetssikring

Uanset om informanterne direkte kunne spore en effekt af BR18 på tilgængelighedsniveauet i deres projekter eller ej, var der flere informanter, der pegede på, at BR18 havde påvirket deres måde at arbejde på, men det var på et generelt plan. For med BR18 blev der stillet skærpede krav til dokumentation af det færdigbyggede projekt, som en informant forklarede: *"Dokumentationen trækker tænder ud, sluger tid som vi ikke føler, at vi får honorar for."* (Informant I). Dog forsøger en af de andre tegnestuer (g) på at få indarbejdet deres arbejde med universelt design i tegningsmaterialet og dermed også i dokumentationen – og på den måde slå flere fluer med et smæk.

Kvalitetssikring af nytænkende løsninger var et tema, som flere tegnestuer (g, h, i) bragte på banen i relation til kommunernes godkendelse og dermed kvalitetssikring. For det var langt nemmere at vurdere, hvorvidt et detailkrav var opfyldt frem for en intention i et funktionsbaseret krav. På den ene side, ville de gerne væk fra detailkravene, men på den anden side var de i tvivl om, hvem som skulle vurdere de nytænkende løsninger, der er udarbejdet i relation til universelt design. De spekulerede begge på, om godkendelsen kunne ligge hos en certificeret part og dermed ikke hos kommunen, tilsvarende brand og statik, hvor en ekstern certificeret part godkender, og bygherre betaler for denne ydelse. Samtidig havde den ene informant en bekymring, da det var oplevelsen, at nogle certificerede parter garderede sig med både *'livrem og seler'*, og dermed opererede med ekstra beton i konstruktion af frygt for at miste certificering, selvom det ikke var nødvendigt.

3.3 Byggesagsbehandlernes indtryk af årsagen til fraværet af nytænkende løsninger

Økonomi, vane, viden, status og bygherrens fokus er de årsager, som byggesagsbehandlere pegede på for at forklare rationalet bag de valgte tilgængelighedsløsninger i byggesagerne.

I samtlige interviews blev økonomi berørt. Et stor flertal af byggesagsbehandlere vurderede (m, n, o, p, r, u, v, y) umiddelbart, at økonomien var bestemmende for valgt af løsning, hvilket resulterede i traditionelle løsninger frem for nytænkende løsninger. Her var det oplevelsen, at bygherre generelt er optaget af, at projekterne skulle være billigst muligt.

Nogle byggesagsbehandlere (p, y) pegede på, at der eksisterede en forestilling om, at det var dyrere at udarbejde nytænkende løsninger end de traditionelle løsninger. Den ene forklarede, at hvis nytænkende løsninger blev tænkt ind fra start, så behøvede det ikke at blive dyrere. Mens den anden byggesagsbehandler (y) mente, at bygherren hellere ville bruge penge på arkitekturen. Det gik igen i hos flere byggesagsbehandlere, at tilgængelighed ikke betragtes som en del af arkitekturen. Det viste sig fx ved, at en byggesagsbehandler (s) forklarede, at de havde en god dialog også om tilgængelighed, hvor BR18 ikke gav diskussioner, men det kunne det arkitektoniske udtryk gøre.

En byggesagsbehandler (x) udtrykte: *"Bygherren vil bare leve op til kravene fra start, så de ikke får bøvl med det senere. Der er ingen alternative løsningsforslag. Folk går efter det, de kender – så er de home safe."* Det gjaldt tilsyneladende også rådgiverne, for en

byggesagsbehandler (s) mente, at den manglende nytænkning skyldtes, at tegnestuer havde indgroede metoder for løsninger, som de var sikre på, vil blive godkendt.

Vane var en faktor, som havde betydning, og som kan være vanskelig at isolere fra viden. Viden handlede ikke bare om kendskabet til muligheden for nytænkende løsninger – for en byggesagsbehandler (q) påpegede, at branchen generelt ikke kendte til muligheden. Det handlede også om viden om fagområdet og om brugernes behov. Her var særlig en byggesagsbehandler (u) usikker på, om kompetenceniveauet på tegnestuerne var højt nok i forhold til blandt andet viden om brugernes behov. En anden (r) pegede på, at tegnestuerne havde de kendte krav under huden og derfor ville være udfordrede, hvis de skulle tænke nyt. Derfor ville det tage tid, før muligheden blev udnyttet, en mulighed som ellers blev set på som positiv ifølge denne byggesagsbehandler. En løsning i forhold til at opgradere vidensniveauet på projekterne og dermed nytænkningen blev foreslået af en anden byggesagsbehandler (o), som vurderede, at hvis flere tilgængelighedsrevisorer blev involveret i projekterne, kunne der måske komme nye løsninger, som også kunne være billige.

Tilgængelighed havde på ingen måde en høj status. En byggesagsbehandler (y) gav udtryk for, at tilgængelighed havde status tilsvarende elledninger og spildevand. I byggesagerne blev tilgængeligheden løst, men den blev ikke prioriteret højt. Her spillede bygherren en rolle, for det kom helt an på bygherre, påpegede en byggesagsbehandler (t), for hvis bygherre vil noget mere end BR18, kommer det, ellers vælges helt traditionelle løsninger.

En anden tematik, som også havde indflydelse på den valgte løsning, var lokalplaner. Det var egentlig lidt tilfældigt, at det svar kom på bordet. For i interviewet med en kommune (y) talte vi om 'Vejledning til brugerbegreb', og byggesagsbehandleren forklarede, at hun havde læst den, da den kom men ikke siden. Hun fandt, at det var: "... *godt at få fokus på andet end kørestolsbrugere. Men vi (i kommunen) falder tilbage og glemmer, at det ikke kun drejer sig om kørestole. Vi glemmer fx at tænke på højder med hensyn til brugerbetjente anlæg.*" (Informant y). På den baggrund blev pågældende byggesagsbehandler spurgt om, hvorvidt kommunen i forbindelse med dispensation fra kravet om niveaufri adgang på en restaurant kunne stille krav om at opgradere andre forhold. Det kunne fx være de akustiske forhold, hvilket andre brugergrupper end kørestolsbrugere kunne få glæde af. Her var svaret, at det ikke var muligt at gå ind og gamble med kapitlerne i BR18, da der så ville være tale om magtfordrejning. Derimod kan de i forhold til kapitel 20 om ubebyggede arealer ved bebyggelse gå ind og stille vilkår. Det kan de fx stille om niveaufri adgang ved et hævet opholdsareal. Et eksempel var en terrasse oven på en butik, hvor kommunen havde stillet krav om niveaufri adgang. Byggesagsbehandleren regnede med, at der ville blive etableret en løfteplatform. Interviewer spurgte til dialog på et tidligt tidspunkt. Her svarede byggesagsbehandleren, at der nok har været en dialog i forbindelse med udarbejdelsen af lokalplanen, som var udarbejdet på baggrund af bygherrens projekt. Tilsyneladende havde der ikke været dialog om eller været fokus på tilgængelighed i forbindelse med lokalplanen, men det havde byggesagsbehandleren oplevet før.

Flere byggesagsbehandlere påpegede, at det var tankevækkende, at kreativiteten udelukkende blev udfoldet, når der var tale om at omgå kravene i BR18 frem for i forbindelse med nytænkende løsninger med et højt tilgængelighedsniveau. Modsat var der andre byggesagsbehandlere, som oplevede, at ansøgere kendte til kravene og netop tænkte over at skabe nogle løsninger. Et eksempel var i forbindelse med eksisterende bygninger, hvor der faktisk var elevator i forvejen, men hvor der så blev sørget for etablering af toiletter på vigtige steder (y).

3.4 Opsamling på faktorer med betydning

Landskabstegnestuer, bygningstegnestuer og byggesagsbehandlere i kommunerne havde samme oplevelse af, at økonomi er en afgørende faktor for måden, hvorpå der arbejdes med tilgængeligheden. Fordi størstedelen af bygherrerne ønsker udelukkende at overholde lovgivningen, og dermed ikke gå ud over bygningsreglementets niveau, var der tale om efterlevelse af detailkravene i BR18 i form af traditionelle løsninger.

De få tegnestuer, som havde erfaring med dialog om nytænkende løsninger oplevede ikke, at det var muligt at komme igennem hos kommunerne, hvilket bidrog negativt til bygherres lyst til at forsøge en anden gang. Her var det oplevelsen, at kommunernes praksis var domineret af vanetænkning og manglende viden om feltet, som resulterede i en vægring over for at vurdere, om en løsning er god nok i forhold til brugernes behov. Hos andre blev der rejst tvivl om realiserbarheden, der opleves som den primære barriere. Derfor endte tegnestuerne med at vælge traditionelle løsninger fremfor nytænkende løsninger. Modsat var det byggesagsbehandlernes oplevelse, at det var manglende viden hos rådgiverne samt fastlåste metoder, der resulterede i traditionelle løsninger, som man vidste ville blive godkendt. Uanset hvem, der udtaler sig, er det oplevelsen, at manglende viden om universelt design og tilgængelighed en udfordring, der hæmmer innovation og nytænkning i tilgængelighedsløsningerne. En del af udfordringen er derfor også at interessen for tilgængelighed og universelt design ikke altid er så stor – der er mange andre områder, der fylder.

Det var tydeligt, at der eksisterer en forståelse af tilgængelighed og universelt design som noget, der er dyrt og en form for ekstra udgift. Byggesagsbehandlere peger på, at hvis det tænkes ind fra start, bør det ikke blive dyrere. Mens tegnestuer gør opmærksom på, at det også er en faktor med betydning, at det tager tid at udvikle nytænkende løsninger, hvilket også er en udgift, som kan være vanskelig at forlige med en stram tidsplan, og som kombineret med frygten for at en løsning ikke bliver godkendt, er en hæmmede faktor.

Men økonomi er ikke hele forklaringen, for bygherres ambitionsniveau er også en vigtig faktor. Der er hos mange en undren og en frustration over, at tilgængelighed ikke altid prioriteres højt, og at det ofte opfattes som en byrde. Det hænger sammen med, at tilgængelighed ikke har nogen høj status.

Selvom der er opdelt meninger om DGNB-certificeringens rolle og relevans blandt bygningstegnestuer, er der enighed om, at den har betydning for projekterne. Dette afspejler en fælles interesse i bæredygtighed og certificeringer som en del af byggeriets dynamik. Generelt er det oplevelsen, at kravet til dokumentation er blevet mere kompleks med BR18. Der er også enighed om, at der er behov for at finde nye tilgange og metoder til at tackle udfordringerne inden for tilgængelighed og universelt design. Nogle bygningstegnestuer spekulerer på om en certificeret part kunne være et bud på en ekstern part, der godkender nytænkende løsninger i stedet for kommunerne. Det var tydeligt, at bygningstegnestuerne oplevede et mere mangefacetteret billede af forhold, som blev bestemmende for løsningerne end landskabsarkitekterne. Men de fleste informanter oplever, at der er mange bygherrer, som ikke interesserer sig for tilgængelighed.

4

PERSPEKTIVERING

4 PERSPEKTIVERING

Denne rapport har dels undersøgt effekten af BR18 i forhold til nytænkning på tilgængelighedsområdet og dels effekten af BR18 med hensyn til indfrielse af tilgængelighedsniveau. Denne perspektivering er opdelt i to dele, der hver især relaterer sig til de to formål med undersøgelsen.

4.1 Detailkrav kontra funktionsbaserede krav

Som beskrevet i vores undersøgelsesdesign udvalgte vi både tegnestuer med fokus på universelt design og tegnestuer uden specielt fokus på universelt design. For vi havde en formodning om, at de tegnestuer der havde et fokus på universelt design, sandsynligvis også ville være dem, der havde erfaring med nytænkende løsninger. Det blev vi bekræftet i, for det var tegnestuer med fokus på tilgængelighed og universelt design, der arbejder med og har været i dialog med kommunen om nytænkende løsninger. Dog var der ingen, som på baggrund af forhåndsdialogen med kommunen havde oplevet at komme igennem med en nytænkende løsning. I følge tegnestuerne skyldes det, at byggesagsbehandlere ikke var åbne over for noget nyt og ej heller turde stå på mål for, at en alternativ løsning var god nok i forhold til alle brugernes behov. Her var tegnestuerne selv inde på, at det kræver et højt vidensniveau hos byggesagsbehandlere, at kunne forholde sig til nye løsninger. Modsat kunne man sige, at tegnestuerne måske ikke altid er gode nok til at præsentere og få opbakning til de alternative løsninger. Samtidig pegede byggesagsbehandlere på, at vidensniveauet og interessen for tilgængelighed var lav hos tegnestuer og bygherre. Hver især skylder de skylden for fraværet af nytænkende løsninger over på modparten.

Dette fund leder til spørgsmålet om, hvorvidt de forskellige parter forstår et forslag til en nytænkende løsning på samme måde. Byggesagsbehandlere fortalte, at de aldrig ser nytænkende løsninger, men kun løsninger, der på en kreativ måde forsøger at omgå reglerne. Der er sikkert mange kreative løsninger på at omgå reglerne. Men måske har der været nytænkende løsninger, som byggesagsbehandlere enten ikke har opdaget, eller ikke har været villige til at acceptere. Det kan også tolkes som om, at de forskellige parter mobiliserer forskellige logikker. Byggesagsbehandlere står for en forvaltningslogik og tegnestuerne en helt anden logik, hvor de søger at se enhver problemstilling på ny, og ser nye muligheder, selvom undersøgelsen også har vist, at de mange gange falder tilbage og gør, som de plejer.

Den situation, som flere tegnestuer befinder sig i, kan karakteriseres ved en form for splittelse mellem to forskellige lovgivningsprincipper. Detailkrav er lang nemmere at forholde sig til og dermed vurdere, hvorvidt de efterleves, uanset om det er byggesagsbehandlere, der kigger på et projekt, eller en tegnestue, der diskuterer med en entreprenør eller en bygherre. Det tager tid at udtænke nye løsninger, og det kan betyde, at man må begynde forfra, hvis ikke man lykkes med at få kommunen med på de nye løsninger. Det er en tematik, man også ser i Storbritannien, som har et bygningsreglement, der giver mulighed for at arbejde funktionsbaseret. Men her fravælger nogle tegnestuer denne mulighed, da de ikke tør risikere at stå i en situation, hvor de ikke får projektet godkendt og dermed må begynde forfra [Grangaard et al, 2016]. Det er langt lettere at måle den fri dørbredde og tælle antallet af parkeringspladser, mens det er langt vanskeligere at forholde sig til funktionsbaserede krav

om, at alle skal kunne anvende en dør eller, at der skal være et passende antal parkeringspladser, hvilket kræver en fortolkning i relation til den pågældende opgave. Samtidig kræver dette en opmærksomhed på brugerne, fx bredden af brugerbehov, og en stillingtagen til tilgængelighedsniveauet.

Begge typer af krav har sine fordele og ulemper, og dermed bliver situationen bestemmende for, hvordan krav opleves. For har bygherre et fokus på at bygge, så alle mennesker kan gøre brug af en bygning eller et uderum, er funktionsbaserede krav ikke nødvendigvis et problem, men det kan de blive, hvis bygherren ikke har ambitioner og kun går efter det laveste acceptable niveau. Her er det nemmere med detailkrav, for så er der ikke så meget at diskutere om.

Noget tyder i hvert fald på, at det tager tid at få skabt en ændring i praksis, selvom det er forsøgt med BR18 og virkemidler bestående af et sæt funktionsbaserede formålsparagraffer i kombination med en række detailkrav samt en mulighed for dispensation. I den forbindelse er det oplagt at stoppe op og gøre status på virkemidlerne i BR18. De fleste tegnestuer kender ikke til 'Vejledning til brugerbegreb', som faktisk tilbyder et råderum, som er blevet efterlyst (Gramkow et al, 2022; Grangaard et al, 2016). Det er forståeligt, da vejledningen heller ikke er det nemmeste dokument at forholde sig til. At vejledningen opererer med dispensation, som man kender fra situationer, hvor man ikke kan efterleve kravene og dermed må gå ned i niveau, er måske en vildledende italesættelse af, at der faktisk er en mulighed for at tænke helt nyt. Noget som før har været forbundet med en forringelse, får nu en anden betydning, som er langt mere positiv, og dette kan skabe forvirring. Hvad nu, hvis man havde brugt andre virkemidler, som mere direkte bidrager til nytænkning, og som understøtter den interesse for nytænkning på området, der trods alt eksisterer blandt nogle af de adspurgte tegnestuer og generelt [Grangaard et al, 2016] i branchen? Det kunne have været en tilgængelighedsstrategi omhandlende intentioner og bud på løsninger. På den måde kunne lovgivningen blive en løftestang, der skubber branchen i en social bæredygtig retning. Men det kræver viden og interesse, og her kommer kompetenceniveauet på både tegnestuer og hos byggesagsbehandlerne i spil. For hos såvel informanter fra tegnestuer og fra kommuner efterspørges uddannelse inden for området.

Men hvordan kommer vi videre? Skal der indføres funktionsbaserede krav over hele linjen på tilgængelighedsområdet i morgen? Eller skal vi foretage nogle tests først? På andre områder laves der fx forsøgsbyggeri for at undersøge en tematik i dybden, og det samme kunne finde sted på tilgængelighedsområdet omkring en funktionsbaseret tilgang.

4.2 Tilgængelighedsniveauet

Angående undersøgelsens andet formål om en afdækning af tilgængelighedsniveauet ved at spørge branchen selv, var vi overraskede over at høre, at der ikke blev fundet flere fejl. Når vores forventninger til resultatet ikke afspejlede en større tiltro til branchen, så skyldtes det et tidligere studie (Frandsen et al, 2012), der viste, at branchen generelt havde problemer med efterlevelsen af kravene. Det er positivt, hvis det er gået fremad, og branchen har styr på at efterleve lovgivningens detailkrav, men et nærliggende spørgsmål er, hvorvidt der er foretaget tilstrækkelig med stikprøvekontroller, og hvor grundige de er. En kommune fortalte, at de, når de var involveret i en ansøgning om byggetilladelse, ikke kunne lade være med at give besked om, at der var en tilgængelighedstematik, der skulle løses korrekt. På den måde gik de ind med en form for forebyggelse. Måske er der andre kommuner, som gør det samme? Ligeledes indikerer denne undersøgelse, at der ikke er en standardiseret procedure for stikprøvekontrollen. Når 10 % udtages, kan vi risikere, at nogle bygningstyper aldrig udtages fx en skole eller en anden bygningstype med offentlig adgang,

hvor der er en række tilgængelighedskrav, som er afgørende for måden, bygningen fungerer på for brugerne af den. Det kan få store konsekvenser, at fejl ikke bliver opdaget.

Det kunne derfor være relevant i et fremtidigt projekt at følge byggesagsbehandlerne i deres arbejde med stikprøvekontroller for at få indsigt i, hvor stort fokus der er på tilgængelighed og hermed få kortlagt, hvordan det står til med efterlevelsen af BR18. Tillige kunne en kortlægning af nogle af de 90 % af byggesagerne, som ikke bliver trukket ud til stikprøvekontrol, være relevant. På den måde kunne der yderligere etableres et langt mere retvisende billede af, hvordan det står til med branchens efterlevelse af kravene.

5

KONKLUSION

5 KONKLUSION

Undersøgelsen viser, at BR18 ikke har forbedret tilgængeligheden væsentligt i byggeriet. Både bygningstegnere og kommuner rapporterer, at niveauet for tilgængelighed er uændret, og nogle landskabstegnere og kommuner mener endda, at det er blevet dårligere.

Ingen af bygningstegnerne har ansøgt om dispensation og fået godkendt nytænkende løsninger, da forhåndsdialogen har bremset dem. Hvorimod landskabsarkitekterne har afholdt sig fra at prøve, da de enten ikke har kendt til muligheden eller ikke har troet på, at det kunne lykkes. Kommunikation mellem tegnere og kommuner kan være udfordrende, når det drejer sig om nytænkende løsninger inden for tilgængelighed. Tegnerne oplever konservatisme hos byggesagsbehandlere, og modsat oplever kommunerne ikke, at tegnere byder ind med nytænkende løsninger. At udarbejde og godkende nytænkende løsninger kræver et højt vidensniveau. Nogle tegnere efterspørger uddannelse på området - også hos byggesagsbehandlere. Modsat er der byggesagsbehandlere, som efterspørger et højere vidensniveau hos tegnere. Det er tydeligt, at mindset og viden har en stor betydning for, hvordan tilgængelighed bliver grebet an både i projekterne og i kommunerne i forbindelse med forhåndsdialog.

Flere tegnere ønsker et bygningsreglement, som er tydeligere end BR18, og som dermed ikke skal fortolkes. Det handler både om at gøre det enklere at arbejde med, men også for at undgå et lavere niveau, fordi kravene ikke er tydelige. Andre ønsker skærpede krav, og nogle ser muligheder i funktionsbaserede krav på tilgængelighedsområdet og i relation til universelt design.

Samlet set er der mange faktorer, som hæmmer udviklingen af nytænkende tilgængelighedsløsninger. Viden og interesse for tilgængelighed står ikke alene. Økonomi spiller også en afgørende rolle i beslutninger om tilgængelighedsløsninger. For de fleste bygherrer ønsker ofte kun at overholde minimumskravene i BR18, hvilket fører til traditionelle løsninger. Tilgængelighed og universelt design italesættes som flere som ekstraudgifter, hvilket resulterer i en mangel på prioritering af tilgængelighed i byggeriet.

REFERENCER OG BILAG

6 REFERENCER OG BILAG

- Flyvbjerg, B. (2006). Five misunderstandings about case-study research. *Qualitative inquiry*, 12(2), 219-245.
- Frandsen, A. K., Kirkeby, I. M., Ryhl, C., & Pedersen, L. S. (2012). Bygningsreglementets tilgængelighedsbestemmelser set i forhold til byggeprocessen. SBI forlag. SBI Bind 2012 Nr. 16
- Grangaard, S., & Ginnerup, S. (2014). Modeller for dokumentation og kontrol af tilgængelighed. (1 ed.) SBI forlag. SBI Vol. 2014 No. 21
- Grangaard, S., & Gottlieb, S. (2019). Opening the Black Box of Accessibility Regulation. I I. Lill, & E. Witt (red.), 10th Nordic Conference on Construction Economics and Organization (Bind 2 , s. 365-370). Emerald Group Publishing. Emerald Reach Proceeding Series <https://doi.org/10.1108/S2516-285320190000002013>
- Grangaard, S. (2018). Analyse af bygherrens tilgang til tilgængelighed og universelt design i byggeriet. Polyteknisk Boghandel og Forlag. Forskning i det byggede miljø, SBI Vol. 2018 No. 02
- Grangaard, S., & Pedersen, L. S. (2016). Effektmåling af bekendtgørelse nr. 1250 om tilgængelighed ved ombygninger. (1. udg. udg.) SBI Forlag. SBI Nr. 2016:26
- Grangaard, S., Frandsen, A. K., & Ryhl, C. (2016). Analyse af de gældende regler om tilgængelighed i Bygningsreglementet. (1. udg. udg.) SBI Forlag. SBI Nr. 2016:31
- Gramkow, M. C., Merit, M. T., & Stigsdotter, U. K. (2022). A qualitative study on how Danish landscape architectural firms understand and work with accessibility. *Archnet-IJAR: International Journal of Architectural Research*.
- Kirkeby, I. M., Ryhl, C., Frandsen, A. K., & Pedersen, L. S. (2014). Funktionsbaserede tilgængelighedskrav? Analyse af udfordringer og barrierer for en eventuel ændring af bygningsreglementets detaljerede tilgængelighedskrav til funktionsbaserede krav. SBI forlag. SBI Bind 2014:09

7 BILAG A: INTERVIEWGUIDE TIL TEGNE- STUERNE

1. Med udgangspunkt i jeres egne projekter, hvordan oplever I tilgængelighedsniveauet i dag sammenlignet med før BR18?

Hvis højere, tendenser?

Typen af projekt?

Kravsområder? Eks ind i bygningen eller udeområder på matriklen.

Ud over BR18?

Eksempel på projekt?

Hvis lavere, tendenser?

Typen af projekt?

Kravsområder? Eks. ind i bygningen eller udeområder på matriklen.

Ud over BR18?

Eksempel på projekt?

2. Oplever I at BR18 har påvirket jeres måder at arbejde med tilgængelighed på?

Hvis ja: fortæl hvordan?

Hvis nej: prøv at forklare, hvad det er ved BR18 som gør, at I arbejder som I plejer?

Er der andet end BR18, som påvirker jeres måde at arbejde med tilgængelighed på?

3. BR18 giver mulighed for at søge om dispensation, hvis man vil tegne andre løsninger end dem, som detailkravene foreskriver. Har I søgt om dispensation om at gøre noget andet end detailkravene?

Hvis nej: hvorfor ikke?

Hvis ja, tendenser?

Typen af projekt?

Kravsområder? Eks. ind i bygningen eller udeområder på matriklen.

Ud over BR18?

Eksempel på projekt?

4. Hvis du ser på de projekter, I har tegnet med BR18, har I så tegnet andre typer af løsninger på tilgængelighedsområdet? Innovation? Nytænkning?

Hvis ja, tendenser?

Typen af projekt?

Kravsområder? Eks. ind i bygningen eller udeområder på matriklen.

Ud over BR18?

Eksempel på projekt?

5. Hvad er det, du ser, som udslagsgivende for valg af løsning mht. enten traditionel løsning eller nytænkning (og dispensation)?

6. 'Vejledning til brugerbegreb' (knyttet til kap. 2) – er det én I bruger i jeres arbejde?

8 BILAG B: INTERVIEWGUIDE TIL KOMMUNERNE

1. Baseret på de stikprøvekontroller, du har været involveret i, hvordan oplever du tilgængelighedsniveauet i dag med BR18 sammenlignet med tidligere bygningsreglementer? Lavere, det samme eller højere?

Hvis højere: beskriv hvorfor, hvordan, hvor, tendenser?

Typen af projekt?

Kravsområder: Frem til bygning, ind i bygning, Rundt i bygning, toiletforhold, udeområder på matriklen.

Noget ud over BR18 / højere tilgængelighedsniveau?

Eksempel på projekt?

Hvis lavere, tendenser?

Samme underspørgsmål som ovenfor

2. Der ligger jo i BR18 i 'Vejledningen til brugerbegreb' i forbindelse med kapitel 2 en mulighed for at vælge andre løsninger end dem, som detailkravene foreskriver. Samme vejledning anbefaler en forhåndsdialog ift. hvorvidt der skal søges om dispensation. Får I forespørgsler om forhåndsdialog?

Anledning / årsag til dialogen? (projekttyper, kravsområder som under spørgsmål 1)

3. Får I dispensationsansøgninger om nytænkende løsninger?

hvilke? (projekttyper, kravsområder, underspg. Som spørgsmål 1)

4. Imødekommer I disse dispensationsansøgninger om nytænkende løsninger?

hvilke? (projekttyper, kravsområder, underspg. Som spørgsmål 1)

5. Har I en fornemmelse af, hvad der for ansøger er bestemmende for valg af løsning (nye eller traditionelle)?

Effekten af BR18 i forhold til tilgængelighed og universelt design

Projektet "Effekten af BR18 i forhold til tilgængelighed og universelt design" undersøger om tegnestuerne gør brug af de muligheder for innovative løsninger som BR18 muliggør på tilgængelighedsområdet. Undersøgelser baserer sig på interviews med tegnestuer og kommunale byggesagsbehandlere.

Undersøgelsen viser, at BR18 ikke har forbedret tilgængeligheden væsentligt i byggeriet. Både bygningstegnestuer og kommuner rapporterer, at niveauet for tilgængelighed er uændret, og nogle landskabstegnestuer og kommuner mener endda, at det er blevet dårligere.

Ingen af bygningstegnestuerne har ansøgt om dispensation og fået godkendt nytænkende løsninger, da forhåndsdialogen har bremset dem. Kommunikationen mellem tegnestuer og kommuner kan være udfordrende, når det drejer sig om nytænkende løsninger inden for tilgængelighed. Tegnestuerne oplever konservatisme hos byggesagsbehandlerne, og modsat oplever kommunerne ikke, at tegnestuerne byder ind med nytænkende løsninger. Der efterspørges viden og uddannelse. Det er tydeligt, at mindset og viden har en stor betydning for, hvordan tilgængelighed bliver grebet an både i projekterne og i kommunerne i forbindelse med forhåndsdialog.

Flere tegnestuer ønsker et bygningsreglement, som er tydeligere end BR18, og som dermed ikke skal fortolkes. Det handler både om at gøre det enklere at arbejde med, men også for at undgå et lavere niveau, fordi kravene ikke er tydelige. Andre ønsker skærpede krav, og nogle ser muligheder i funktionsbaserede krav på tilgængelighedsområdet og i relation til universelt design.

Samlet set er der mange faktorer, som hæmmer udviklingen af nytænkende tilgængelighedsløsninger. Viden og interesse for tilgængelighed står ikke alene. Økonomi spiller også en afgørende rolle i beslutninger om tilgængelighedsløsninger. For de fleste bygherrer ønsker ofte kun at overholde minimumskravene i BR18, hvilket fører til traditionelle løsninger. Tilgængelighed og universelt design italesættes af flere som ekstraudgifter, hvilket resulterer i en mangel på prioritering af tilgængelighed i byggeriet.